

Forord

Med denne oppgaven avslutter jeg to år på mastergraden i pedagogikk, studieretning spesialpedagogikk. Jeg synes det har vært svært spennende å fordype meg i et tema jeg selv mener er viktig å sette fokus på. Jeg har tilegnet meg mye kunnskap innenfor et interessant felt, som jeg vil ta med meg videre inn i fremtidig arbeid. Det å skrive denne masteroppgaven har vært en lang, krevende og innholdsrik prosess med både oppturer og nedturer. Heldigvis har jeg hatt mange gode mennesker rundt meg som har hjulpet meg med å holde motivasjonen oppe, både familie, samboer, venner og medstudenter. Takk for all god støtte.

Jeg vil takke min veileder Heidun Oldervik for engasjerende veiledning, innspill, tanker og raske tilbakemeldinger underveis i prosessen. Din veiledning har vært til stor hjelp og en viktig bidragsyter for å få denne oppgaven i havn.

Takk til mine informanter som stilte opp til intervju, delte sine tanker, refleksjoner og erfaringer med meg. Takk for at dere lot meg observere noen dager av deres hverdag. Jeg vil også takke ledelsen i barnehagen som var positiv til min studie, og lot meg få tilgang til personalet.

Trondheim, september 2016

Ingvild Larsen Sæther

Sammendrag

Utagerende atferd har vært mest i fokus i tidligere forskning, men innagerende vansker viser seg å være like vanlig som utagerende atferd. I en travel barnehagehverdag kan det være vanskelig å se alle barna, spesielt de stille. Noen kan lettere forsvinne i hverdagslige aktiviteter da de ikke gir særlig uttrykk for at de trenger hjelp eller hva de har behov for. Barn trenger støtte til å utvikle god selvhevdelse og mestring i hverdagen, og barnehagen har en viktig oppgave i å møte barn med individuelle forutsetninger og behov.

Denne masteroppgaven har fått tittelen *De stille barna i barnehagen*. Formålet med denne studien er å få en større innsikt i og rette oppmerksomhet mot dette temaet. Studien har fokus på personalet i barnehagen, og deres forståelse av og tilrettelegging for de stille barna i barnehagehverdagen. Problemstillingen i denne studien er: *Hvordan møtes de stille barna av personalet i barnehagen?* For å belyse denne problemstillingen ble det benyttet en kvalitativ forskningsmetode, og jeg gjennomførte intervju med tre ansatte i én barnehage.

I mine funn kom det frem at personalet i barnehagen har mye kunnskap om ”stille barn” og hvem de stille barna er. De stille barna kan knyttes opp til ulike perspektiver på stille atferd, som blant annet innagerende atferd, innadventhet og sjenanse. Funnene viser at den stille atferden viser seg i ulike situasjoner i barnehagen. Videre fremheves det at de voksne i barnehagen har en betydningsfull rolle overfor de stille barna. Barna trenger tilstedeværende, sensitive og anerkjennende voksne som veileder, gir bekreftelse og ros. Å skape trygghet og forutsigbarhet er nødvendig for de stille barna. Personalet er opptatt av å skape gode relasjoner til barn som er stille, men samtidig kunne det være frustrerende å møte de stille barna. Det kom tydelig frem at det er viktig med god voksentetthet i barnehagen. Funnene viser at personalet har mye kunnskap om hvordan de kan støtte de stille barna i barnehagehverdagen, og legge til rette for gode sosiale mestringssituasjoner.

Innholdsfortegnelse

1. INNLEDNING	1
1.1 BAKGRUNN OG AKTUALITET	1
1.2 PROBLEMSTILLING	2
1.3 OPPGAVENS DISPOSISJON	3
2. TEORI	5
2.1 STILLE ATFERD	5
2.1.1 Forekomst	7
2.1.2 Ulike forklaringer på stille atferd	7
2.1.3 Stille atferd som et atferdsproblem?	8
2.2 DE STILLE BARN I BARNEHAGEN	8
2.2.1 Barnehagepersonalets rolle	8
2.2.2 Utviklingssone og stillasbygging	10
2.2.3 Tilknytning og trygghet	11
2.2.4 Sosial kompetanse	12
2.2.5 Lek, samspill og relasjoner	13
2.2.6 Anerkjennelse og kommunikasjon	14
3. METODE	17
3.1 KVALITATIV METODE	17
3.3 FORSKERENS ROLLE OG FORFORSTÅELSE	18
3.4 UTVALG	19
3.4.1 Informantene	20
3.5 Å BLI KJENT MED FORSKNINGSFELTET	20
3.6 KVALITATIVT FORSKNINGSINTERVJU	21
3.6.1 Intervjuguide	21
3.6.2 Gjennomføring av intervjuene	22
3.7 BEARBEIDING AV DATAMATERIALE	23
3.7.1 Transkribering	23
3.7.2 Kategorisering og analyse	23
3.8 STUDIENS KVALITET	25
3.9 ETISKE HENSYN	26
4. PRESENTASJON AV FUNN OG DRØFTING	29
4.1 "HVA STILLHETEN HANDLER OM" - PERSONALETS KJENNSKAP TIL STILLE BARN	29
4.1.1 Hvem er de stille barna i barnehagen?	29
4.1.2 Hvordan kommer den stille atferden til uttrykk?	30
4.1.3 Personalets tilnærming til de stille barna	31
4.1.4 Å utvikle personalets kunnskap	33
Drøfting	34
4.2 "TRYGGES, STØTTES OG UTFORDRES" - PERSONALETS TILRETTELEGGING FOR STILLE BARN	38
4.2.1 Å støtte barnet til samspill og mestring	39
4.2.2 Å trygge de stille barna	40
4.2.3 Å skape relasjoner og etablering av vennskap	42
4.2.4 Igangsetting av lek	44
Drøfting	46
5. OPPSUMMERING OG AVSLUTTENDE REFLEKSJONER	53
5.1 OPPSUMMERING	53
5.2 AVSLUTTENDE REFLEKSJONER	55

REFERANSELISTE	57
VEDLEGG	60
VEDLEGG 1: GODKJENNING AV NSD	61
VEDLEGG 2: INFORMASJONSSKRIV OG SAMTYKKESKJEMA TIL BARNEHAGEN.....	63
VEDLEGG 3: INFORMASJONSSKRIV OG SAMTYKKESKJEMA TIL FORELDRE/FORESATTE	66
VEDLEGG 4: INTERVJUGUIDE	68

1. Innledning

1.1 Bakgrunn og aktualitet

Temaet i denne oppgaven er ”de stille barna i barnehagen”. Formålet med min studie er å få større innsikt i og rette oppmerksomhet mot de stille barna i barnehagen.

Noen barn er stille, forsiktige og sjenerte, mens andre barn er høylytte, aktive og tar mye initiativ. Enkelte barn trenger lengre tid enn andre til å bli kjent og trygg, både med omgivelser og mennesker. Lund (2012) sier at barn som ikke gjør så mye ut av seg, kan være nok så behagelig å ha rundt seg. Barn som tydelig uttrykker verbalt og ikke-verbalt hva de har behov for, kan være lettere å rette oppmerksomheten mot (s. 22). Gjennom erfaringer og opplevelser fra barnehager, har jeg selv møtt stille barn. Stille barn som blir tilbaketrunkne i store barnegrupper og som ikke tør å stå frem eller å si noe når det oppfordres til aktiv og muntlig deltakelse. I en travel hverdag kan det være vanskelig å se alle barna, da spesielt de stille. Noen kan lettere forsvinne i hverdagslige aktiviteter da de ikke gir særlig uttrykk for at de trenger hjelp eller hva de har behov for. Slike erfaringer og opplevelser har ført til refleksjoner, tanker og spørsmål omkring hvordan personalet i barnehagen forholder seg til og møter de stille barna i deres hverdag. Blir de stille barna sett? Får de nok støtte i barnehagehverdagen til å utvikle god selvhverdelse? Alle barn må få mulighet til å oppleve mestring, trivsel og glede i et støttende og inkluderende barnehagemiljø. Alle barn har krav på å bli møtt som den de er, stille eller ikke stille. Som rammeplan for barnehagen (2011b) sier, er det viktig at personalet i barnehagen retter oppmerksomheten mot og er åpen for ”det unike hos hvert enkelt barn og det unike i situasjonen og i gruppen” (Kunnskapsdepartementet, 2011b, s. 29).

Forskning viser at utagerende atferd har vært mest i fokus i tidligere forskning. NOU 2009:18 ”Rett til læring” påpeker blant annet at utagerende atferd utfordrer omgivelsene mest (Kunnskapsdepartementet, 2009b, s. 131). Det har nå i senere tid blitt rettet mer oppmerksomhet mot den stille atferden (Lund, 2004, s. 19). I Meld. St. 18 (2010-2011) omtales sosiale og emosjonelle vansker, og omfatter både utagerende atferd og sosial isolasjon. Sosial isolasjon viser seg å være nesten like vanlig som utagerende atferd og forekommer like ofte blant jenter og gutter. Sosial isolasjon betegnes som å være usikker, deprimert og ensom (Kunnskapsdepartementet, 2011a, s. 21). I skolesammenheng ser man en tydelig tendens til at innadvendte elever får mindre oppmerksomhet enn de elevene som er sosiale, urolige og hyperaktive. I barnehagen kan de stille barna være til liten sjenanse for

andre, og får være mer i fred da de ikke ødelegger for andre barn (Befring & Duesund, 2012, s. 452). Statistikk fra 2014 viser at 9 av 10 barn i alderen 1-5 år går i barnehage i Norge (Statistisk sentralbyrå, 2015). Tallene tyder på at barnehagen har en unik og gylden mulighet til å forebygge og oppdage eventuelle vansker eller særskilte behov. Barnehagen har en samfunnsoppgave i å støtte og møte barn med individuelle forutsetninger og behov på en slik måte som bidrar til å fremme helse og utvikling, og til å utjevne sosiale forskjeller (Kunnskapsdepartementet, 2011b, s. 8). Meld. St. 24 (2012-2013) sier blant annet at personalet i barnehagen har mulighet til å forebygge at små utfordringer blir store problemer senere i livet. Dette fordrer å ha stabile og kompetente voksne som ser og forstår hvert enkelt barns behov. De voksne må gi omsorg og oppmuntring til nysgjerrighet som utgangspunkt for forståelse, læring og videre utvikling. Personalet i barnehagen har en sentral rolle for barnehagens kvalitet, noe som krever at de har kompetanse og kunnskap om barns utvikling (Kunnskapsdepartementet, 2013, s. 3).

Ingrid Lund har forsket på innagerende atferdsproblematikk både i barnehage og skole, og har blant annet gitt ut bøkene ”Det stille atferdsproblemet” (2012), og ”Hun sitter jo bare der!” (2004). Hennes forskning har vært interessante kilder, både som inspirasjon og som teoretisk rammeverk for studien. Det ble nylig publisert en avhandling av Anne-Lise Sæteren kalt ”Dealing with children with withdrawn behavior” (2016), som fokuserer på en grunnskolelærers praksis med elever med innadventt atferd i ordinære klasseroms aktiviteter. Denne avhandlingen har også vært en inspirasjon for studien.

Som jeg skal komme tilbake til i kapittel 2, og som vist til innledningsvis, kan ”stille barn” betegnes på ulike måter og sees på som et paraplybegrep. Jeg har valgt å benytte begrepet ”stille barn”, da begrepet kan vise til ulike forklaringer og omfang knyttet opp mot fenomenet. Jeg ønsker å være åpen i definisjonen, slik at mine informanter selv kan gi en beskrivelse av deres forståelse omkring de stille barna i barnehagen.

1.2 Problemstilling

Studiens problemstilling er formulert som følgende:

Hvordan møtes de stille barna av personalet i barnehagen?

Med denne problemstillingen har jeg fokus på personalet i barnehagen, og det undersøkes hvilken forståelse personalet har av de stille barna og hvordan personalet opplever at den stille atferden kommer til uttrykk. Hvordan forholder personalet seg til de stille barna i barnehagen? Videre vil jeg se nærmere på hvordan personalet kan legge til rette for de stille barna i barnehagehverdagen, og hvordan de kan skape en trygg og støttende hverdag for de stille barna. Oppgavens problemstilling undersøkes gjennom intervju med tre ansatte i én barnehage.

1.3 Oppgavens disposisjon

Denne studien er delt inn i 5 kapitler. Til nå i første kapittel har studiens bakgrunn, aktualitet og problemstilling blitt presentert. Videre i kapittel 2 presenteres studiens teoretiske grunnlag. Den metodiske fremgangsmåten for studien redegjøres for i kapittel 3. I kapittel 4 blir funn presentert og drøftet i lys av teori. Kapittel 5 er oppsummering og avsluttende refleksjoner.

2. Teori

I dette kapitlet vil det teoretiske rammeverket for studien fremstilles. I første delkapittel, *2.1 Stille atferd*, fremstilles ulike perspektiver ved stille atferd for å gi et innblikk i og en forståelse av den stille atferden, med tanke på barnehagens møte med stille barn. Deretter presenteres forekomst, ulike forklaringer ved stille atferd, og om stille atferd er et atferdsproblem. Videre i andre delkapittel, *2.2 De stille barna i barnehagen*, belyses barnehagepersonalets rolle, utviklingssone og stillasbygging, tilknytning og trygghet, sosial kompetanse, lek, samspill og relasjoner, og avslutningsvis anerkjennelse og kommunikasjon.

2.1 Stille atferd

Det er ikke alle barn som er like utadvendte, aktive og som tar like mye initiativ som andre barn, da barn er ulike og viser forskjellig atferdsuttrykk. Noen er mer stille enn andre, sier lite og tar mindre kontakt. Det stille atferdsproblemet slik Lund (2012) beskriver det, kan ofte forsvinne i mengden i de ulike aktiviteter som foregår i barnehage og skole. Barn som tar mer initiativ krever mer av de voksnes oppmerksomhet og tilstedeværelse, hvor de stille barna kan være lettere å overse da de ikke forstyrrer andre i like stor grad eller påvirker omgivelsene på samme måte (s. 14). Barn som er stille og forsiktige må få lov til å være det, og det å være et stille barn trenger ikke å bety at det er tegn på at noe er galt. Det kan hende barnet trives i en mer stille og tilbaketrukket tilværelse. Som Lund (2012) sier, kan enkelte barn være ”slow to warm up”, som vil si at de trenger mer tid enn andre til å bli trygge, og til å føle seg komfortable med nye mennesker eller i nye situasjoner. Dette gjør at de kan ha en mer forsiktig og tilbakeholden væremåte. For de barna der den stille atferden derimot er et uttrykk for at noe kan være vanskelig, blir det viktig at de voksne i barnehagen ser og tolker atferden (s. 26). Det er de voksnes ansvar å se alle barn, og gripe inn dersom atferden er til hinder for eller hemmer læring og utvikling, noe som innebærer en grad av vurdering (Barsøe, 2010, s. 27).

Stille barn kan betegnes som et paraplybegrep med flere definisjoner eller omfang som kan knyttes opp mot fenomenet. Det kan dreie seg om innagerende atferd, introverte barn, sjenanse eller barn med atferdsvansker i form av tilbaketrekkings- og unngåelsesatferd. Det vil alltid være en viss fare for å kategorisere eller stigmatisere barn som de stille, hvor det blir viktig å være bevisste at barn er individer med ulike behov, tanker og opplevelser knyttet til sin stille atferd, påpeker Lund (2004, s. 19).

Lund (2012) benytter begrepet innagerende atferd om de stille barna i barnehage og skole (s. 14). Begrepet defineres som: ”(...) en benevnelse på en atferd der følelser, opplevelser og tanker holder og vendes innover mot en selv. Uttrykk som kommuniseres, kan være sårbar, avvisende, deprimert, tilbaketrukket, angst og usikkerhet” (Lund, 2012, s. 27). Det kan på den ene siden handle om at atferden vendes innover mot en selv fordi barnet får negative forventninger og skaper selvdestruktive tanker. Negative erfaringer kan skape negative indre dialoger som gjør at barnet ikke tør å ta kontakt med andre, eller som gjør at barnet tror at andre ikke vil være sammen med en. På den andre siden er det den mer synlige kommunikasjonen ved at barnet trekker seg tilbake fra sosiale situasjoner, vender blikket nedover og har et trist uttrykk (ibid., s. 27). De barna som viser innagerende atferd kan streve med å utvikle nye, sosiale og stabile relasjoner til jevnaldrende og voksne, da atferden kan oppleves og tolkes som avvisende eller lite givende (ibid., s. 25-26). Hvilken atferd man utviser vil alltid være påvirket av relasjon og kontekst, som vil si at atferden kan være ulik i barnehagen og i hjemmet (ibid., s. 29).

Brandtzæg, Torsteinson og Øiestad (2013) sier at vi har ulike temperamentsstiler, også de forsiktige barna. De forsiktige barna kjennetegnes som sjenerte, redde og som strever i nye situasjoner og overganger (s. 62). Kvello (2010) sier at de forsiktige barna kan framstå som lite selvhevdende, usikre og forventer mindre respons eller trenger mer oppmerksomhet, og har et sterkt trykksbehov fra de voksne (s. 80). Det kan føre til en sosial tilbaketrekking, da de forsiktige barna ikke tør å delta i aktiviteter selv om de gjerne vil (Rubin et.al., 2009, i Kvello, 2010, s. 84). Flaten (2015) sier at barn som er introverte ofte har en lav interesse av andre barn og lite behov for å være i andres selskap. De opplever ikke stress rundt det å være sammen med andre, men foretrekker å gjøre aktiviteter alene. Barna kan ha lite erfaring med jevnaldrende eller ha manglende sosial erfaring som gjør at de viser passivitet i stedet for å oppsøke andre, og tar lite initiativ til aktivitet (s. 35-36). Den innadvendte atferden kan kjennetegnes av skyhet, sosial isolasjon, engstelse og tilbaketrekking, og kan ofte innebære depressive trekk, angst og psykosomatiske plager. Barn kan møte utfordringer senere i livet som kan føre til problemer i møte med ulike krav om kommunikasjon, samarbeid og deltakelse (Befring & Duesund, 2012, s. 452).

Begrepet sjenanse blir ofte brukt om barn som er stille og tilbakeholdne. Lund (2012) sier at sjenanse er en sunn følelsmessig reaksjon, og kan betraktes som en naturlig forsiktig tilbakeholdenhet som oppstår i nye situasjoner. Sjenansen kan utvikle seg til isolasjon,

ensomhet og selvforakt, og dermed oppleves som et problem (s. 15). Flaten (2015) sier at de sjenerte barna kan kjenne på ubehaget i å være sammen med andre, hvor barnet beskytter seg med å skjerme seg for eller ikke møter andres blikk. Det kan være barnets måte å føle seg trygg på, mens for den andre parten kan det oppleves som avvisning (s. 67-68). Barsøe (2010) sier at de stille barna kan føle en indre frykt eller usikkerhet som ikke er lett for andre å se, som gjør at det kan være vanskelig å tolke barns atferd eller handlinger. De voksnes tålmodighet kan bli satt på prøve i møte med barn som er avvisende eller som ikke gir noe av seg selv (s. 37).

2.1.1 Forekomst

I barnehagen kan man legge merke til de barna som er høyst sannsynlig til å utvikle moderate og alvorlige sosiale vansker, allerede i alderen 2-4 år (Lund, 2012, s. 28). Forskning viser at gutter dominerer den utagerende atferdsproblematikken, og 2 % av alle barn har et alvorlig utagerende atferdsproblem (Drugli, 2008, i Lund, 2012, s. 28). Det har i mindre grad blitt forsket på kjønnsforskjeller ved innagerende vansker i førskolealder. Fra 12-årsalderen viser det seg derimot at andelen av jenter med innagerende vansker øker (Rice, 2001, i Lund, 2012, s. 28). Meld. St. 18 (2010-2011) sier at sosial isolasjon viser seg å være nesten like vanlig som utagerende atferd, og forekommer like ofte blant jenter og gutter (Kunnskapsdepartementet, 2011a, s. 21).

2.1.2 Ulike forklaringer på stille atferd

Den stille atferden kan ha ulike forklaringer, og kan dreie seg om biologiske, psykologiske eller sosiologiske faktorer (Ogden, 2001, i Lund, 2004, s. 22). Det biologiske fokuserer på arv og medfødte disposisjoner, som blant annet temperament og personlighetstrekk der enkelte er mindre sosiale, stille og passive (Eyseneck, 1970, i Lund, 2004, s. 22). Noen barn er mer sårbare helt fra begynnelsen, hvor barna har en medfødt innadvendt personlighetstrekk, som gjør at barn blir lettere sjenerte enn de med et mer utadvendt personlighetstrekk (Lund, 2012, s. 16-17). De psykologiske faktorer er individuelle forskjeller ved at noen er mer motstandsdyktige eller har manglende tidlig tilknytning (Asen, 1987, i Lund, 2004, s. 22). Det sosiologiske legger vekt på begrensninger og muligheter som ligger i miljøet og kulturen rundt barnet, som for eksempel barnehagen, hjemmet, nabolaget eller fritidsaktiviteter. Psykososiale forhold kan være manglende omsorg fra foreldrene, og sosiale forhold slik som dårlig økonomi eller svakt nettverk også kan ha betydning for barnets utvikling (Lund, 2004, s. 23). Barnets stille atferd kan være både-og, altså handle om individuelle forhold i barnet, og

systemiske forhold som miljøet rundt barnet. Det blir viktig for de stille barna å bli møtt med god faglig kompetanse, da personalets forståelse av de bakenforliggende årsakssammenhengene for barnets atferd kan være avgjørende for kvaliteten på omsorgen og støtten personalet gir til barna (Størksen & Thorsen, 2011, s. 37).

2.1.3 Stille atferd som et atferdsproblem?

Lund (2012) mener det innagerende atferdsuttrykket er på lik linje med utagerende atferd et atferdsproblem. Når atferden hindrer læring, stabile og trygge relasjoner, blir atferden en utfordring for barnet selv. Dette kan bli et problem som skaper utrygghet og hindre samarbeid og åpen kommunikasjon. Det kan føre til økt sårbarhet og konsekvenser som depresjon, angst, avvísning, ensomhet, og økt indre- og/eller ytre aggresjonsuttrykk. Det er ikke vansker *i* barnet, altså barnet er ikke innagerende, men barnet *viser* en innagerende atferd, i samspill med omgivelsene. For noen barn kan følelsene være åpenbare, mens for andre kan følelsene holdes innover mot seg selv. Avgjørende for barnas videre vekst og utvikling er hvordan barnehagen og skolen møter barnas atferd (s. 22). Barns sosiale tilbaketrekking eller passivitet kan omtales som emosjonelle vansker, og vil føre til konsekvenser i hovedsak for barnet selv, og gå utover deres evne til å delta i samspill (Sælen, 2016, s. 21). Barns atferd kan være uhensiktsmessig både for barnet selv og for omgivelsene dersom atferden går utover barnets sosiale utvikling og mulighet til å etablere kontakt med andre. Dermed kreves det tilstedeværende voksne som evner å fange opp situasjoner som barnet mestrer og fungerer og i hvilke situasjoner som er vanskelige for barnet (Barsøe, 2010, s. 15). Som Lund (2004) sier, må den innagerende atferden være av en viss varighet og intensitet, bryte med det som er forventet atferd, hemme læring og eller utvikling hos barnet, og hindre positiv samhandling med andre for å kunne si at innagerende atferd er et atferdsproblem (s. 21-22).

2.2 De stille barna i barnehagen

2.2.1 Barnehagepersonalets rolle

De voksnes kompetanse og relasjoner til barna er helt sentralt for å skape god kvalitet i barnehagen. ”Ingenting er så viktig som de voksnes evne til å inngå i positive, sensitive samspill med barna, evnen til å forstå barna innenfra og ha godhet for deres behov” (Brandtzæg et.al., 2013, s. 13). For pedagoger og øvrige i personalet i barnehagen er det viktig å benytte den profesjonelle kunnskapen og engasjementet de har for barna i praksis, for å stimulere barns lek og læring på ulike måter (Broberg et.al., 2014, s. 24). Skandinaviske studier viser at pedagogers kunnskap og bevissthet om egen betydning i samspill med barn,

fremmer barnets utvikling og samtidig pedagogens profesjonelle utvikling (Bygdeson-Larsson 2010; Johannessen 2008; Sandvik 2009, i Broberg et.al., 2014, s. 25). Killén (2012) sier at barnehagepersonalets omsorgsfunksjon legger et godt grunnlag for barnets psykiske helse, og omhandler blant annet evnen til å være empatisk, akseptere barnet som det er, ha realistiske forventninger til barnets mestringsevne og engasjere seg positivt i barnet (s. 118). Personalet i barnehagen må være interesserte i å utvikle nære følelsesmessige relasjoner til barna, da barna vil søke trøst eller trygghet hos de voksne (Broberg, et.al., 2014, s. 25). Dersom barn skal utvikle en sunn emosjonell og sosial utvikling med mulighet for læring, trengs det tilstrekkelig med voksentetthet i barnehagen som bidrar til og ivaretar barns trygghet og trivsel (Sælen, 2016, s. 20). Det er derimot enkelte faktorer som tid og rammebetingelser som kan gjøre dette krevende og utfordrende, hvor de voksne trenger tid og ro til å tolke barns uttrykk og atferd i lek og ulike samspillsituasjoner (ibid., s. 21).

Å ha kunnskap om barns psykososiale utvikling er viktig for å kunne legge til rette for et godt læringsmiljø som fremmer trivsel og helse, som innebærer trygge og tydelige voksne som gir emosjonell og profesjonell støtte. Barn må møtes av voksne som har evne til å se og forstå når noe ikke er bra hos barna, og sette inn tiltak for å motvirke uheldig utvikling. Det kreves kunnskap om hvilke forhold som gjør barna mer sårbare og hvordan de kan hjelpe de barna som trenger det. Personalet må forholde seg til den sosiale konteksten som helhet og til enkeltbarna, og vite hvordan de kan gripe inn hvis uheldige situasjoner oppstår. Det kreves selvinnsikt for å forstå sin egen rolle i situasjonen, og kompetanseutvikling for å øke mulighet for refleksjon med andre (Midthassel, et.al., 2011, s. 11-12). Hvilken forståelse personalet i barnehagen har av barn og barns utvikling er viktig da det påvirker hvordan personalet forholder seg til og handler overfor barn på. Forståelsen innebærer hvilke tanker, holdninger og overbevisninger de har, som stadig må utforskes, utfordres og reflekteres over da det kan påvirke de ulike reaksjonene som kan oppstå i ulike sammenhenger (Størksen & Thorsen, 2011, s. 43-44).

Meld. St. 41. (2008-2009) påpeker at ”et godt og tillitsfullt samarbeid mellom hjem og barnehage er viktig for det enkelte barnets trivsel, utvikling og læring” (Kunnskapsdepartementet, 2009a, s. 36). Videre fremheves det at barnehagen og foreldrene må ha jevnlig og god informasjonsflyt, noe som er viktig både for barna, foreldrene og for barnehagens virksomhet. Det er den daglige dialogen som bidrar til god kvalitet for det enkelte barnet (Kunnskapsdepartementet, 2009a, s. 37). Viktige elementer i

foreldresamarbeidet som Lund (2004) sier, er å klargjøre hvilke forventninger man har til hverandre, være raus og åpne i forhold til hverandres tanker, og være åpen nok til å kunne be hverandre om råd (s. 118-119). For å skape god dialog med foreldrene, er et godt utgangspunkt å møte foreldrene der de er, som innebærer å lytte, vise interesse, respekt og forståelse (Lund, 2004, s. 117). For enkelte barn kan ankomst til barnehagen være en vanskelig situasjon, da barna skal skilles fra sine primære omsorgspersoner. Brandtzæg et.al (2013) sier at tydelige rutiner ved overlevering og god kommunikasjon mellom personalet og foreldre, kan lette overgangen og hjelpe barnet med å komme i gang. Det å ha egne rutiner på å gå ut i garderoben for å møte barna og foreldrene i det de kommer og la foreldrene bruke tid med barnet før de går, kan ha betydning for tryggheten (s. 106).

2.2.2 Utviklingssone og stillasbygging

I Vygotskys teori om "den nærmeste utviklingssone" foregår barns læring som et samarbeid mellom barn og voksen (Tetzchner, 2001, s. 32). "Den nærmeste utviklingssone" handler om prosessene mellom barnets evne til å utføre en handling på egen hånd og med veiledning fra en mer kompetent person, som kan være en voksen, jevnaldrende eller andre barn som er kommet lengre i utviklingen. Slik hjelp bidrar til at barn utvikler sine ferdigheter, kompetanse, beherskelse og forståelse (Kvellido, 2010, s. 52). Jerome Bruner benytter begrepet "scaffolding", også kalt "stillasbygging", i tilknytning til Vygotskys teori om "den nærmeste utviklingssone" (Linden, 1989, s. 45). Stillasbygging og utviklingssone kan sees som et dialektisk forhold ved at stillaset forutsetter en utviklingssone og omvendt (Linden, 1989, s. 45). Stillasbygging innebærer en prosess som gjør barnet i stand til å løse et problem, utføre en oppgave eller oppnå et mål ved hjelp, som igjen fører til mestring (Wood, Bruner & Ross, 1976, s. 90). Stillasbygging kan sees på som et didaktisk redskap. De voksne blir en støtte til og en forsterker i barnets aktiviteter, og kan åpne for barnets muligheter for læring (Linden, 1989, s. 7). Noen barn trenger en hjelpende hånd, enten som en instruksjon i hvordan ting gjøres, eller som ekstra støtte slik at de mestrer på egen hånd (Barsøe, 2010, s. 100). Wood, Bruner og Ross (1976) beskriver noen punkter som kjennetegner prosessen ved stillasbygging. Det innebærer blant annet å opprettholde barnets interesser for oppgaven som gjennomføres, gjøre oppgaven enklere og tilpasset barnets nivå, og demonstrere eller modellere en idealisert måte å utføre oppgaven på. Dette i forventning om at barnet skal imitere tilbake i en mer hensiktsmessig form (s. 98). Den voksne må ha evne til å skape et felles fokus, evne til innlevelse i møte med barnet der barnet befinner seg, og ivareta de utspillene og initiativer som barnet kommer med (Hoven, 2007, s. 236-237).

2.2.3 Tilknytning og trygghet

Tilknytningsteori anses som å være den viktigste psykologiske teorien med tanke på hvordan barn og voksne forholder seg til nærhet, beskyttelse og omsorg, i tillegg til selvstendighet og oppdagelsesglede. John Bowlby er grunnlegger av tilknytningsteorien, og mener tilknytningen er av betydning for menneskets utvikling. Det innebærer en nær følelsesmessig relasjon mellom mennesker, hvor mennesket søker kontakt til andre mennesker, og har behov for trygghet, omsorg og beskyttelse hos sin tilknytningsperson (Broberg et al., 2014, s. 35). Den tidlige tilknytningen har betydning for barnets senere evne til å inngå i relasjon til andre. Det er i hovedsak to typer tilknytningsmønster hos barn, trygg og utrygg tilknytning. Barnet vil utvikle en trygg tilknytning til sine omsorgspersoner når omsorgspersonene responderer på barnas ytringer og behov, og barnet stoler på at den voksne er tilgjengelig og vil beskytte og trøste barnet. En utrygg tilknytning vil oppstå dersom den voksne kun tidvis og tilfeldig responderer på barnets behov (Størksen & Thorsen, 2011, s. 44-45). Barn utvikles både følelsesmessig og sosialt gjennom tilknytning til stabile og sensitive voksne. Det å ha minst én trygg voksen i barnehagen, en kontaktperson, bidrar til å skape trivsel og forutsigbarhet for barna. Det tar tid å etablere trygghet og kontakt, og i noen tilfeller kan barnet selv søke seg mer mot én bestemt voksen (Brandtzæg et.al., 2013, s. 100-101). Kvaliteten på tilknytningen og kommunikasjonen mellom omsorgsgiver og barnet, er avgjørende for om samspillet leder til mestringsopplevelser og positiv selvfølelse for barnet, eller om barnet opplever dårlig selvfølelse, utrygghet eller angst. Barnets atferd påvirkes av samspillet mellom individet og miljøet, hvor omgivelsene stiller krav, men også gir nye muligheter. En optimal utvikling skjer når det er overenstemmelse mellom miljøets muligheter og forventninger, og individets forutsetninger. Er det disharmoni mellom individ og miljø, vil det føre til avvikende utvikling og mistilpassning (Rye, 2011, s. 47-50).

Det er to grunnleggende behov som er avhengige av hverandre, tilknytning og utforskning. For å utforske omverdenen, må barnet kjenne seg trygg (Brandtzæg, et.al., 2013, s. 16). Mary Ainsworth tok i bruk begrepet ”trygg base”, som beskriver to aspekter ved den voksnes omsorgsevne. Det handler om å være en trygg base for barnets utforskning og utgjøre en sikker havn barnet kan vende tilbake til dersom usikkerhet eller fare oppleves (Broberg et al., 2014, s. 36, 43). Dette har også blitt beskrevet som trygghetssirkelen, eller ”Circle of Security”, som omhandler å skape trygg og god tilknytning mellom omsorgsperson og barnet. Trygghetssirkelen viser til barnets avhengighet og selvstendighet. Som nevnt trenger barna

omsorgspersoner som en ”trygg havn”, ved å gi trøst, beskyttelse, hjelp og nærhet, og omsorgspersoner som en ”trygg base”, ved å støtte barnets utforskning, passe på, se på og glede seg over barna. Barna kan bevege seg mellom den trygge havn og den trygge basen (Brandtzæg et.al., 2013, s. 18-19). Barn trenger kontakt og nærhet til en voksen, og kan komme bort for å sitte i et fang eller å få trøst, noe som kan vise til behovet for å lades (ibid., s. 29). Forutsigbarhet er nødvendig for de barna som kan oppleve utrygghet. Små endringer i hverdagen kan skape utrygghet, og barnehagen kan sørge for å skape mer forutsigbarhet i de daglige rutinene. Noen barn trenger mer hjelp i overganger fra en aktivitet til en annen, som krever både tid og tålmodighet hos de voksne (ibid., s. 142).

2.2.4 Sosial kompetanse

Sosial kompetanse kan sees på som et overordnet begrep som omfatter et bredt område. Lamer (1997) mener sosial kompetanse innebærer oppfatninger, handlinger og holdninger som gjør barnet i stand til å lykkes i sosiale interaksjoner, og bidrar til at barnet evner å ta initiativ, fortsette, tilpasse, endre og avslutte de sosiale interaksjonene. Sosiale kompetanse er vesentlig for barnets mestring og motstandsdyktighet (s. 20). Vedeler (2007) sier sosial kompetanse innebærer evnen til å vedlikeholde interaksjonen med andre, løse konflikter og etablere vennskap (s. 14). Et kjennetegn ved sosial kompetanse er evnen til å vurdere hva som er hensiktsmessig å gjøre og når, og handler blant annet om barnets kognitive evne til å forstå de ulike sosiale situasjonene, hvilke ferdigheter barnet har til å samhandle med andre, og hvilken motivasjon og lyst barnet har til å være i samspill. Barnet må ha tro på egen mestring og oppleve seg selv som viktig deltaker (Barsøe, 2010, s. 41-42). Noen barn strever mer enn andre i å ha et sosialt samspill, hvor barnehagen er en god arena for å utvikle sosial forståelse og praktisere sosiale ferdigheter med andre. Det krever at pedagoger er bevisste betydningen av å lære barn sosiale spilleregler. Disse spillereglene handler blant annet om å utvise empati ved å forstå andres behov, og turtaking (Sælen, 2016, s. 17).

Sentralt innenfor sosial kompetanse er selvhevdelse. Lamer (1997) sier det innebærer å ta initiativ til andre i forhold til deltakelse i lek, samspill eller samtaler, og hevde egne meninger, ønsker og behov (s. 105). Barsøe (2010) sier det omhandler blant annet å kunne ta vare på seg selv og egne interesser, og sette grenser og ikke la andre trække over seg. I forhold til stille eller sjenerte barn må det arbeides for å gi rom for den stille væremåten, og tiden de trenger til å uttrykke seg (s. 175, 178). Sjenerte barn kan ofte la seg drive av andres forslag, og er ikke like flinke til å si i fra dersom det er noe de ikke liker, eller blir direkte plaget av (Flatén,

2015, s. 127). Barn som er sosialt engstelige kan ha vansker med å gå bort til andre og be om å få være med i leken, som er handlinger som krever selvhevdelse (ibid., s. 101).

2.2.5 Lek, samspill og relasjoner

Barnehagen skal bidra til at alle barn får mulighet til å leke. Barn uttrykker seg på mange ulike måter gjennom lek, og lek danner grunnlag for læring og allsidig utvikling (Kunnskapsdepartementet, 2011b, s. 16). Barn er ulike, men til felles foreligger lysten til å leke. Alle sider ved barnet utvikles og stimuleres i leken og blir en nødvendig og integrerende del av barnets personlighet (Hoven, 2007, s. 222, 224). Tetzchner (2001) sier noe om kjønntypisk atferd og barns preferanser for blant annet lek og aktiviteter, hvor gutter og jenter oppfører seg ulikt allerede fra tidlig alder. Gutter har en mer type ”herjelek”, med sammenheng i å generelt ha et høyere aktivitetsnivå enn jenter. Gutter foretrekker større lekegrupper, mens jenter foretrekker å leke i små grupper sammen med en til to bestevenninner (s. 577-578). Det er viktig å legge til rette for god barn-barn-interaksjon og sikre at alle barn deltar i samlek og i ulike fellesaktiviteter. Det innebærer å sette av nok tid, ha lekemateriell tilgjengelig, og områder hvor barn kan leke (Vedeler, 2007, s. 120). Lekegrupper er en måte å legge opp leken i barnehagen på, som kan utvikle kvaliteten på barns lek, og en måte å skape struktur på for barna (Hoven, 2007, s. 235). Det kan være nødvendig for de voksne å styre sammensetningen av lekegruppene, som krever observasjon av barns sosiale interaksjoner for å se hvem som trives og fungerer godt sammen, som kan bidra til å sette sammen en lekegruppe som fungerer godt. I noen tilfeller vil små grupper være å foretrekke, med to til tre barn (Vedeler, 2007, s. 122-123). Rammeplan for barnehagen formidler om det fysiske miljøets utforming, og sier at ”utforming av det fysiske miljøet ute og inne gir viktige rammebetingelser for barns trivsel, opplevelser og læring” (Kunnskapsdepartementet, 2011b, s. 22). Det fysiske miljøet må ta hensyn til at det kan foregå ulike aktiviteter på samme tid. Et oversiktlig miljø med tilgjengelige leker og materiell skaper grunnlag for barns lek og aktiviteter, samt organisering av ulike læringssituasjoner (ibid., s. 22). Å observere og kartlegge barns lekekompetanse kan være nødvendig, da barns evne til å utvikle vennskap og sosiale relasjoner til andre barn kan påvirke barnets selvbilde, selvoppfatning og leke- og lærelyst (Aasebø & Melhuus, 2005, Askland & Sataøen, 2010, Lillemyr, 2011, i Hvidsten, 2014, s. 121).

Flaten (2015) mener at lek er utviklingsfremmende og en viktig læringsform for barn, hvor barnets evne til samhandling og problemløsning utvikles. Det å være i samlek med andre gir en

følelse av samhörighet (s. 123). De voksnes nærvær i frileken er sentralt i form av å være en trygg base dersom leken blir for belastende eller barnet trenger oppmuntring eller trøst (Broberg et.al., 2014, s. 182). Ruud (2010) sier at engstelige, forsiktige og sjenerte barn kan streve med å få innpass i leken, og kan føre til utestenging eller ignorering i leken (s. 48). Lek kan være krevende for mange barn sett i et relasjonelt perspektiv, da leken foregår på mange nivå, og som krever normer, regler og verdier i møte med andre (Bae, 2012, i Hvidsten, 2014, s. 121). Enkelte barn behersker ikke å utvikle lekferdigheter, da lek innebærer høy kompetanse på ulike områder. I noen tilfeller må barna lære å leke (Goffman, 1963, i Hoven, 2007, s. 227). Ulike typer lek som rollelek, regellek og konstruksjonslek, felles aktiviteter og lekegrupper er eksempler på ulike sosiale kontekster som kan by på ulike sosiale utfordringer hos barna, derav hvordan barn skal få innpass i leken og hvordan barn kan bruke egne ressurser og ferdigheter til å vedlikeholde og utvikle leken (Vedeler, 2007, s. 119).

Lamer (1997) påpeker at ”gode vennsksrelasjoner er utviklingsmessige forløpere for god tilpasning senere i livet” (s. 27). Barn knytter og etablerer tidlig vennsksbånd i barnehagen, hvor etablering av vennskskap har betydning for barns utvikling, sosialisering og læring. De voksne har et ansvar for hvordan vennskskap utvikles, ved å legge til rette for sosiale mestringssituasjoner. Dette gjelder spesielt for de barna som strever med det sosiale samspillet, og som trenger ekstra voksenstøtte (Lund, 2012, s. 71). Noen ganger kan barn søke og finne hverandre på egen hånd, mens noen barn kan stenge for slike forbindelser og trenger mye støtte for å bli trygge i barnegruppen. Det å være sammen med andre barn er en viktig del av barnets utvikling av ferdigheter og selvbilde, og samværet er nødvendig for å utprøve sosiale ferdigheter. Dersom barnet trekker seg unna eller blir utelukket, vil barnet mangle erfaringer i samspillet (Flaten, 2015, s. 119-120). Vedeler (2007) sier at en forutsetning for å kunne utvikle sitt potensial fullt ut, er god sosial interaksjon med andre (s. 11). Det er viktig at barnehagen legger til rette for at alle barn får varierte samspillserfaringer (Kunnskapsdepartementet, 2011b, s. 34).

2.2.6 Anerkjennelse og kommunikasjon

Anerkjennelse som begrep innebærer evnen til å sette seg inn i andres perspektiv, og forsøke å forstå den andres subjektivitet (Hegel, 2005, i Lund, 2012, s. 103). ”Anerkjennende kommunikasjon er først og fremst avhengig av et genuint ønske om å forstå andre samt av evne og vilje til selvrefleksivitet” (Lund, 2004, s. 133). I møte med barn blir anerkjennelse vårt viktigste verktøy, og det er den voksne som har ansvaret for kvaliteten på samspillet og

relasjonen som skapes. Det krever bevissthet hos den voksne, og det handler om å reflektere over seg selv og egne handlinger, og hvilke hindringer og muligheter som foreligger (ibid., s. 134). For at de stille barna skal oppleve mestring og gode samspillsituasjoner, er de voksnes tilstedeværelse, forståelse og tilrettelegging avgjørende. Det innebærer blant annet at de voksne er bevisste på hvem som er sammen med hvem i ulike situasjoner (Lund, 2014, s. 79). Drugli (2008) sier at ”ros og anerkjennelse fra voksne er en viktig forsterker for atferden hos barn” (s. 91). De stille og tilbaketrukne barna krever lite og kan i mange tilfeller få for lite positiv bekreftelse av de voksne. De stille barna trenger å bli sett og få ros og anerkjennelse (s. 94). Barn som har et atferdsuttrykk det ikke alltid er lett å forstå, vil kreve ”en anerkjennende holdning som er preget av aktiv lytting, forståelse, bekreftelse, aksept og toleranse” (Schibbye, 2002, i Lund, 2011, s. 33). Personalet må vise gjennom verbal og ikke-verbal kommunikasjon at de ønsker barnet vel, og hvordan hverdagen kan tilrettelegges på best mulig måte (Lund, 2011, s. 33).

”Taushet er en sterk og tydelig form for kommunikasjon som påvirker omgivelsene. Stillhet og sosial tilbaketrekking kan ta stor plass”, sier Lund (2012, s. 80). Barn som er engstelige og sjenerte kan vekke følelser hos personalet, og de voksnes holdninger og handlinger i barnehagen påvirker samhandlingen med barna (Løgstrup, 2000, i Ruud, 2010, s. 50). Å møte barn som likner en selv på en sensitiv måte, kan være enklere på én måte, men på en annen side en risiko fordi en kan overidentifisere seg med barna. Personalets evne til å tilpasse seg barnets spesielle særtrekk og samtidig stille aldersadekvate krav til barnet, kan gjøre det enklere å møte barns ulike måter å reagere på (Broberg et.al., 2014, s. 124). I møte med de stille barna, kan de voksne oppleve maktesløshet ved å ikke få noen tydelige svar eller tilbakemeldinger fra barna, eller føle empati ved å bli overivrig med lyst til å dempe det ubehaget stillheten skaper. For andre barn kan det oppleves som mindre gøy å invitere til lek da de mer stille og tilbaketrukne barna ikke viser noe initiativ (Lund, 2012, s. 80). De voksne i barnehagen kan oppleve å møte barn som utfordrer mer i etablering av tilknytning, og kan vekke irritasjon, frustrasjon eller ømhet. Andre barn kan være enklere å møte og få kontakt med. De voksne må være oppmerksomme på enkelte barns ulike utfordringer, være bevisste på hva de trenger og føler, og vise forståelse for deres følelsesuttrykk (Brandtzæg et.al, 2013, s. 22-23). De voksne kan trenge veiledning i å forstå sin relasjon til barna, for eksempel ved å ha en samtale om den voksnes positive opplevelser og negative følelser i samspill med de ulike barna (Drugli, 2008, s. 107). Det kan være nyttig å evaluere egen atferd overfor barnet

og barnets atferd overfor den voksne, da det kan bidra til en økt forståelse av hva en bør jobbe med for å få en utviklingsfremmende relasjon til barnet (ibid., s. 109).

Avslutningsvis i denne teorigjennomgangen vil jeg peke på den betydningen relasjonen mellom barn og voksne i barnehagen har. Bae (1992) mener relasjonen mellom voksen og barn kan sees på som en bærebjelke i det pedagogiske arbeidet i barnehagen (Bae, 1992, i Bae, 2009, s. 21). I et relasjonsarbeid beskrevet av Killén (2012), er viktige funksjoner blant annet å synliggjøre, trygge og anerkjenne barnet, å hjelpe barnet med å regulere, sette ord på og uttrykke egne følelser, å gjøre hverdagen mer forutsigbar, og hjelpe barnet til å leke og mestre. Noen barn kan oppleve å ikke bli sett, og personalet i barnehagen kan hjelpe barnet til å bli mer synlig og hørt, ved å respondere med anerkjennelse og interesse (s. 128-129). Barn er sosiale vesener som inngår i relasjon til andre via kroppslige handlinger og nonverbal kommunikasjon. Barn er i stand til å signalisere når de trenger en pause fra interaksjon med andre eller når de trenger veiledning eller hjelp. Dette fordrer at de voksne rundt evner å se og tolke barnets signaler, både kroppslig og kommunikativt (Bae, 2014).

3. Metode

I dette kapitlet redegjøres det for studiens metodiske fremgangsmåte og vurderinger for innsamling og behandling av datamateriale. Jeg gjør rede for valg av forskningsmetode, innsamlingsmetode, valg av problemstilling, min forskerrolle og forforståelse, utvalg av informanter, utarbeiding av intervjuguide og gjennomføring av observasjon og intervju. Deretter beskrives bearbeiding av datamaterialet i form av transkribering og analyseprosessen, og kvalitetssikring av studien med tanke på pålitelighet, gyldighet og overførbarhet. Til slutt fremstilles de etiske betraktninger som ligger til grunn for studien.

3.1 Kvalitativ metode

En forskningsmetode kan betraktes som den fremgangsmåten en benytter seg av for å fremskaffe ny kunnskap og øke forståelse, der en forsker anvender ulike teknikker for å belyse et valgt tema og besvare å ulike spørsmål (Kleven, 2014, s. 16). Det er særlig to forskningsmetoder som fremstår som vesentlige innen samfunnsvitenskapen, kvalitativ og kvantitativ (Tjora, 2012, s. 18).

Med utgangspunkt i min valgte problemstilling, var det mest hensiktsmessig å benytte en kvalitativ tilnærming. Kvalitativ forskning innebærer å kunne skape en forståelse av sosiale fenomener knyttet til personer eller situasjoner i deres virkelighet. Forskeren retter sin oppmerksomhet mot de menneskelige hverdagshandlingene som foregår i forskningsdeltakernes naturlige omgivelser (Postholm, 2010, s. 17). Den kvalitative forskningsmetoden er hensiktsmessig å benytte dersom en skal undersøke et fenomen som en selv har for lite kunnskap om, som det ikke er forsket mye på fra før av, og hvor en søker informantenes forståelse (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2010, s. 32). Jeg ønsket å gå i dybden av mitt bestemte tema, og dermed få en grundigere innsikt i og forståelse rundt fenomenet ”de stille barna i barnehagen”. Johannessen et.al. (2010) sier det er særlig to fremgangsmåter som benyttes for innsamling av datamateriale, observasjon og intervju (s. 32-33). Å benytte intervju er et godt utgangspunkt for å oppnå kunnskap og forståelse av sosiale fenomener og enkeltpersoners erfaringer, mens observasjoner kan gi innblikk i ulike måter enkeltpersoner forholder seg til hverandre på, påpeker Thagaard (2009, s. 12). I mitt datamateriale blir forskningsdeltakernes egne perspektiver, refleksjoner og erfaringer knyttet til temaet løftet frem gjennom intervju med personalet. For å bli kjent med forskningsfeltet brukte jeg noe tid på observasjon i barnehagen, med fokus på samspillet mellom personalet og barnegruppen. Gjennom intervju og observasjon får jeg tak i forskningsdeltakernes egne

erfaringer og virkelighet, noe som Moen og Karlsdóttir (2011) sier dreier seg om det emiske perspektivet (s. 10).

Denne studien har en hermeneutisk tilnærming med utgangspunkt i et sosialkonstruktivistisk paradigme. Det viser til at kunnskap stadig er i endring og fornyelse, ved at forståelsen skapes i en sosial samhandling mellom mennesker (Postholm, 2010, s. 21), hvor virkeligheten konstrueres av de menneskene som er deltakende i de aktuelle situasjoner (ibid., s. 34). Hermeneutikken tar utgangspunkt i fortolkning og forståelse, hvor det fokuseres på meningen eller budskapet som ikke er åpenbar, men som fortolkes frem, og må sees i den sammenhengen det studeres i (Thagaard, 2009, s. 39). I denne studien er det forskningsdeltakernes handlinger, erfaringer og perspektiver som er fremtredende, hvor jeg vil få tak i meningen i informantenes uttalelser for å kunne forstå det i en større sammenheng. Et sentralt begrep er den hermeneutiske sirkel eller spiral, som viser at det er en vekselvirkning mellom deler og helhet, som kan stadig gi ny innsikt og forståelse (Nilssen, 2012, s. 73). Delene må forstås ut fra helheten, og helheten må forstås ut fra delene, hvor man som forsker må være åpen for at nye perspektiver kan utvikles underveis.

Før selve forskningsprosessen begynner, ligger en problemstilling til grunn som blir en avgjørende faktor for hvilken metodisk fremgangsmåte som egner seg best for studien, og danner grunnlaget for forskningen. Problemstillingen kan endres underveis, som følge av påvirkning av hvilke data som samles inn og hvordan analysen utarbeides (Thagaard, 2013, s. 47). Det kan være krevende å utforme en god og tydelig problemstilling som er mulig å besvare. I starten av prosessen utarbeidet jeg en foreløpig og åpen problemstilling som kunne endres underveis. Denne problemstillingen var: *Hvordan arbeider barnehagen med å fremme sosial kompetanse med tanke på de stille barna?*. Etter hvert som jeg fikk større innsikt i temaet i løpet av forskningsprosessen, ble problemstillingen utviklet og endret ut i fra mitt datamateriale. Den endelige problemstillingen ble: *Hvordan møtes de stille barna av personalet i barnehagen?*

3.3 Forskerens rolle og forforståelse

Forskeren er selv det viktigste instrumentet i kvalitativ forskning (Nilssen, 2012, s. 29). Det innebærer at det er jeg som har samlet inn datamaterialet ved å være i kontakt med forskningsdeltakerne gjennom observasjon og intervju, og det er jeg som har gjennomført transkripsjon, analyse og tolkninger av datamaterialet. Det skapes en nærhet til og direkte

kontakt mellom forsker og informant gjennom de kvalitative forskningsmetodene. Dette fører til at forskningsprosessen påvirkes av både meg selv, forskningsdeltakerne og interaksjonen mellom oss (Thagaard, 2009, s. 19). Før en begynner forskningen, ligger en forforståelse til grunn. En slik forforståelse omfatter kunnskaper og oppfatninger som vi bruker til å tolke det som skjer rundt oss, noe som er nødvendig for å kunne forstå (Johannessen, et.al, 2010, s. 38). Forskeren tar med egen referanseramme eller teoretiske rammeverk i form av forståelse, erfaringer og holdninger inn i forskningsfeltet, som gjør at forskningen ikke blir objektiv, men verdiladet, og har innflytelse på hvordan studien formes. Det påvirker både observasjoner, intervjuguide og intervju, samt tolkning og analyse av datamaterialet (Nilssen, 2012, s. 62). I og med at jeg selv er førskolelærer og spesialpedagog, studerer jeg på eget fagfelt. Jeg er interessert og engasjert i mitt selvvalgte tema, og har møtt mange barn med ulike behov og forutsetninger, som har hver sin ulike måte å fremtre på. I møte med mine informanter forsøkte jeg å legge egne forforståelser til side, for på best måte innta forskningsfeltet med et åpent blikk.

3.4 Utvalg

Det må foretas et utvalg av enheter eller informanter som er villige til å delta i studien, før datainnsamlingen kan starte. I min studie ble det gjort et strategisk utvalg, som vil si at informantene har egenskaper eller kvalifikasjoner som var strategiske i forhold til problemstillingen (Thagaard, 2009, s. 55). Det var noen kriterier som måtte ligge til grunn. Informantene måtte jobbe i en barnehage med barn på avdeling eller base for store barn, og ha erfaring med temaet ”de stille barna”. I forhold til observasjon var det nødvendig at de hadde noen ”stille barn” i barnegruppen.

Jeg tok kontakt med styreren i en barnehage via e-post. Jeg introduserte mitt tema, hensikt og formål med studien. Jeg fikk et relativt kjapt og positivt svar om at dette var et spennende tema, og styreren videreformidlet min informasjon til en pedagogisk leder hun mente kunne være aktuell. Jeg fikk tilbakemelding om at den pedagogiske lederen og avdelingen var villige til å delta i min studie. Jeg fikk kontaktinformasjonen, og sendte en e-post hvor jeg introduserte meg selv og min studie, og takket for positiv respons. Informasjonsskriv til barnehagen og foreldrene ble lagt ved. Vi avtalte et møte i barnehagen for å hilse på hverandre og prate nærmere om hva studien innebar. Etter godkjenning fra Personvernombud for forskning ved Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD) til å starte forskningsprosessen, sendte den pedagogiske lederen ut informasjonsskriv og

samtykkeskjema til foreldrene. Etter innsamlet samtykke fra foreldrene, avtalte vi tidspunkt for når jeg kunne starte med mine observasjoner i barnehagen.

Det ble også benyttet en form for snøballmetode, ved at den pedagogiske lederen forhørte seg videre med en assistent på en annen avdeling, som han mente hadde mye kunnskap om temaet, og som ville gi meg mye nyttig informasjon. Tilbakemeldingen fra assistenten var positiv, og vi avtalte et tidspunkt for intervju. En ulempe ved snøballmetoden er at utvalget kan bli bestående av personer innen samme nettverk og miljø. Et etisk problem kan være at forskeren mottar informasjon om andre personer som kan være aktuelle for studien, uten at de selv har gitt samtykke til dette. Dette kan føre til diskusjoner eller spørsmål omkring hvorfor akkurat de har blitt nevnt (Thagaard, 2009, s. 56-57). I mitt tilfelle var det pedagogiske lederen selv som tok den første kontakten med assistenten og videreformidlet informasjonen, hvor jeg fikk klarsignal til å ta kontakt på egenhånd for å gjøre nærmere avtaler.

3.4.1 Informantene

Det endelige utvalget for min studie ble én barnehage og tre informanter. Informant 1 er utdannet førskolelærer, og har tidligere arbeidet i flere år som ufaglært i barnehage. Etter endt utdanning har han jobbet som pedagogisk leder i barnehagen, på storbarnsavdeling. Informant 2 arbeider som assistent i barnehagen, og har jobbet i barnehage over en lengre periode. Assistenten hadde tidligere arbeidet på samme avdeling som pedagogiske lederen og spesialpedagogen, men ble nylig flyttet over til en annen storbarnsavdeling. Informant 3 er utdannet førskolelærer og spesialpedagog, og har arbeidet som pedagogisk leder i flere år før hun ble ansatt som spesialpedagog i barnehagen. Det er ca. 18-19 barn i aldersgruppen tre til seks år på avdelingene informantene arbeider på, og tre faste voksne.

3.5 Å bli kjent med forskningsfeltet

Studien kan sees på som en mikroetnografisk studie, et nærstudium, ved at jeg fokuserer på en sosial enhet, altså barnehagen og avdelingen som forskningssted, og de menneskene som tar del i ulike aktiviteter i denne enheten (Postholm, 2010, s. 48). Intensjonen med forskningsprosessen var å benytte både observasjon og intervju som fremgangsmåter for innsamling av datamateriale, og benytte datamaterialet i fremstilling av funn og drøfting. Jeg gjennomførte observasjoner som planlagt, og hadde et kort feltopphold med en varighet på 10 ½ time fordelt på fire sammenhengende dager. Fokus for observasjonene var rettet mot personalets praksis og deres samspill med barna. Blikket ble midlertidig også rettet mot barna

og hva de gjorde, da personalet er i interaksjon og samhandling med barna i de ulike situasjonene. Jeg hadde på forhånd valgt situasjoner jeg ønsket å observere, derav ankomst til barnehagen, frokost, frilek, samlingsstund, måltid og utetid. Dette innebærer en seleksjon, som fører til at en kontinuerlig må ta stilling til hva det fokuseres på (Thagaard, 2009, s. 66). Observasjonene ble notert ned som en loggbok i etterkant av observasjonene, av det som skjedde i løpet av tiden jeg oppholdte meg i barnehagen. I ettertid bestemte jeg meg for at observasjonene ikke skulle bli fremstilt som en del av funn- og drøftingen i selve rapporten. Observasjonene dannet heller grunnlaget for mitt innblikk i barnehagen- og avdelingens struktur og deres daglige rutinger. Jeg fikk bedre kjennskap til personalet og barnegruppen, og tilegnet meg en noe større forståelse av forskningsfeltet.

3.6 Kvalitativt forskningsintervju

Et kvalitativt intervju er en egnet fremgangsmåte for å få fyldig informasjon og beskrivelser knyttet til mitt tema, hvor informantene får mulighet til å selv gi uttrykk for egne erfaringer, tanker og refleksjoner. Et intervju gjennomføres som en samtale styrt av forutbestemte temaer, også kalt dybdeintervju (Tjora, 2012, s. 104). Datamaterialet produseres gjennom en interaksjon mellom informantene og meg som intervjuer (Kvale & Brinkmann, 2010, s. 99), hvor åpne spørsmål stilles slik at informantene får anledning til å fortelle fritt.

3.6.1 Intervjuguide

Før gjennomføring av intervjuene, utformet jeg en fyldig intervjuguide med sentrale tema og åpne spørsmål (se vedlegg 4), med utgangspunkt i den tidligere problemstillingen: ”Hvordan arbeider barnehagen med å fremme sosial kompetanse med tanke på de stille barna?”. Jeg valgte å ha en åpen tilnærming til informantene, som førte til at intervjuguiden ble vid, og dens tema og spørsmål ble derfor noe omfattende. Temaene var forutbestemt, og hovedpunktene ble *stille atferd, lek, samspill, relasjon og tidlig innsats*. Under hvert tema hadde jeg formulert flere spørsmål og stikkord under flere av spørsmålene. Selv om jeg hadde satt opp en intervjuguide med spørsmål i en rekkefølge etter bestemte tema, fikk jeg mulighet til å bevege meg fram og tilbake i guiden, ettersom hva informantene meddelte. Jeg sørget likevel for at alle punktene i intervjuguiden ble besvart i løpet av intervjusamtalen. To av spørsmålene ble utformet i etterkant av observasjonene jeg gjorde, derav spørsmål 5 og 8. Spørsmål 5 ble utformet med tanke på at jeg observerte en ankomst-situasjon en av dagene, hvor det tok lang tid før dette barnet kom inn på avdelingen. Spørsmål 8 ble utformet på bakgrunn av avdelingens utforming og hvordan det kunne invitere barn til lek og samspill.

3.6.2 Gjennomføring av intervjuene

Jeg gjennomførte tre intervju, hvor alle intervjuene ble utført på informantenes arbeidsplass og i deres arbeidstid. Informantene valgte selv dag og tidspunkt, hvor alle intervjuene ble utført ca. midt på dagen. Tidsrammen for intervjuet ble avtalt på forhånd, og jeg ba de sette av ca. en time. Alle tre intervjuene ble gjennomført i løpet av en ukes tid, etter observasjonene. Det første og siste intervjuet fant sted inne på et lukket rom på avdelingen, og det andre intervjuet fant sted inne på pauserommet, da pauseavviklingen var over. Rommene var skjermet for støy og hadde ingen forstyrrende elementer. Jeg begynte med å introdusere meg selv og formålet med min studie. Jeg viste til informasjonsskrivet og deres samtykke til å delta, og muligheten deres til å trekke seg når som helst uten begrunnelse. Jeg forespurte bruk av lydopptaker, hvor lydopptakeren ble satt på etter godkjenning under første og siste intervju. Informant 2 var ikke komfortabel ved bruk av lydopptaker, og jeg tok notater for hånd istedenfor. På forhånd hadde jeg forsikret meg om at lydopptakeren hadde fulladet batterier, og jeg sjekket at den fungerte ved å ta et lydopptak av meg selv. På den måten visste jeg at lyd kvaliteten var god.

Innledningsvis i alle intervjuene ble det stilt et par bakgrunnsspørsmål for å skape en trygg og åpen start. Informantene fortalte blant annet om sin faglige bakgrunn og yrkeserfaring, og hvor lenge de hadde arbeidet i barnehage. For at informanter skal gi fylldige svar, er det viktig å stille spørsmål på en måte som inviterer de til å reflektere over temaene som tas opp. Som intervjuer er det viktig å vise interesse og respekt, og lytte til hva informantene har å meddele. Under intervjusamtalene gav jeg oppmuntrende respons underveis gjennom prober, som ”ja”, ”mm”, og eller ved å nikke. På denne måten signaliserte jeg min interesse og at jeg fulgte med på det som ble sagt. Dersom det var noe av det de sa som jeg undret meg over, spurte jeg: ”hva mener du med...”, for at informanten skulle gi mer utdypende informasjon (Thagaard, 2009, s. 91). Jeg tok hensyn til pauser informantene hadde, slik at de fikk tid til å tenke over det de hadde sagt, samtidig som de kunne vurdere om de ønsket å tilføye noe mer. Overgang til et nytt tema ble innledet ved å si: ”da går jeg over til...”.

Jeg opplevde alle tre intervjuene som gjensidige samtaler med god flyt, og det var en avslappet atmosfære under alle tre intervjuene. Informantene opplevde jeg som rolige og åpne, og genuint interesserte og engasjerte i temaet. De virket reflekterte i sine uttalelser og tanker. Det første intervjuet med informant 1 varte i 1 time og 24 minutter, det andre

intervjuet med informant 2 varte i 60 minutter, og det tredje intervjuet med informant 3 varte i 1 time og 14 minutter. Mot slutten av intervjuet spurte jeg om det var noe informantene selv ønsket å tilføye eller fortelle, dette for å gi de muligheten til å ta opp tema eller formidle noe som de hadde tenkt på. Jeg spurte også hvordan de opplevde å delta i intervjuet med meg, og jeg fikk positiv respons tilbake.

3.7 Bearbeiding av datamateriale

3.7.1 Transkribering

I utgangspunktet ønsket jeg å benytte lydopptaker under alle intervjuene. Det er nærmest umulig å huske på nøyaktig alt som blir sagt, og jeg ville holde et skjerpet fokus rettet mot informantene og hva de fortalte. Som nevnt ble bruk av lydopptaker godkjent av to av tre informanter. Transkribering av de to intervjuene og renskrivning av de håndskrevne notatene ble gjort fortløpende etter gjennomføring av intervjuene mens det enda var friskt i minne. På grunn av nedskrivning av notater under intervju nummer to, rakk jeg ikke å notere ned alt informanten fortalte, og måtte velge ut det jeg selv mente var det viktigste. Mengden datamateriale ble derfor noe redusert (Thagaard, 2009, s. 102). Det ble vanskeligere å stille oppfølgingsspørsmål samtidig som jeg noterte, men jeg forsøkte å lytte aktivt til det som ble fortalt. Da jeg bearbeidet datamaterialet måtte jeg derfor stole på mine egne notater, som kan ha påvirket kvaliteten.

Å transkribere vil si å oversette tale til skrift (Kvale & Brinkmann, 2010, s. 187). Til å begynne med, laget jeg en tabell i Word med tre kolonner. Én kolonne for ”hvem” som tilsvarte informanten og meg, én for ”talehandling” som vil si hva som ble sagt, og én for ”kommentarer”, for å notere inntrykk og pauser underveis og i etterkant. Jeg lyttet og skrev ned så nøyaktig og detaljert som mulig. Jeg noterte ned pauser og uttrykk som ”hmmm” og ”emmh”, som viser til at informantene tenkte seg om. Dersom noe var utydelig, skrev jeg ned dette i kommentarfeltet. Jeg transkriberte i bokmål for å ivareta anonymitet, og for å få en mest mulig lesbar tekst. I og med at jeg transkriberte selv, ble jeg godt kjent med datamaterialet. Det første intervjuet resulterte i 17 sider og det tredje intervjuet resulterte i 13 ½ sider transkripsjon. Notatene fra intervju nummer to resulterte i 2 sider med tekst.

3.7.2 Kategorisering og analyse

Analyse og tolkning er viktige deler av forskningsprosessen. Å analysere innebærer å dele helheten i mindre elementer, hvor målet er å finne meningen eller et mønster i datamaterialet

(Johannessen et.al., 2010, s. 164). Koding og kategorisering er viktige ledd i analyseprosessen, som vil si å systematisk gjennomgå datamaterialet og sette merkelapper på hva det handler om, for å deretter finne frem til meningsbærende kategorier. Målet er å få en overordnet forståelse av datamaterialet som igjen bidrar til ny og mer kunnskap av fenomenet (Dalen, 2011, s. 62-63). Å tolke innebærer å reflektere over datamaterialets meningsinnhold (Thagaard, 2009, s. 189), og å sette noe inn i en større sammenheng. Funnene fra analysen sees i lys av relevant teori for å gi en forklaring (Johannessen et.al., 2010, s. 164). Moen og Karlsdóttir (2011) mener at forskeren er i ”kontinuerlig fortolkningsmodus” (s. 10).

Datamaterialet fra transkripsjonene ga mye ustrukturert råmateriale, som måtte reduseres og organiseres for å bli håndterlig (Johannessen, et.al, 2011, s. 163). Jeg begynte analyseprosessen med utgangspunkt i selve innholdet i datamaterialet, og kodet intervjudataene ut fra transkripsjonene. Jeg leste gjennom hver transkripsjon nøye flere ganger for å skaffe meg et overblikk over materialet. Samtidig markerte jeg begreper og utsagn med ulike farger underveis i teksten og skrev stikkord i kommentar-feltet for hva det kunne dreie seg om. Dette ga grunnlag for sammenfatningen av datamaterialet, og kan knyttes opp til erfaringsnære begreper ved å ta tak i informantenes egne uttalelser og fortolkninger av konkrete forhold (Dalen, 2011, s. 58). Etter å ha kodet hver transkripsjon la jeg merke til at ulike koder eller begreper gjentok seg, som blant annet trygghet, støtte, oppmerksomhet, bevissthet, voksenrollen, tilknytning og relasjon. Neste steg ble å sortere og finne sammenhenger mellom de ulike begrepene, for å utvikle kategorier. Det mest sentrale av datamaterialet ble samlet under de ulike kategoriene. Jeg benyttet meningsfortetting ved å redusere informantenes lengre utsagn til kortere formuleringer, og på den måten sammenfatte informantenes uttalelser (Kvale & Brinkmann, 2010, s. 212). Begrepene ble sett opp mot den teoretiske forankringen studien har, og benyttet mer erfaringsfjerne begreper, som innebærer egne fortolkninger. Analyse- og tolkningsprosessen viser en veksling eller interaksjon mellom induktiv og deduktiv tilnærming, og kalles abduksjon (Thagaard, 2009, s. 194). Det vil si at forskningen starter ut i fra empirien, altså dataene, men hvor det teoretiske rammeverket både har betydning i forkant av eller i løpet av hele forskningsprosessen (Alvesson & Sköldberg, 2009, i Tjora, 2012, s. 26). Studien er dermed forankret i både teori og empiri. Hele analyseprosessen viser også til den hermeneutiske sirkel, som nevnt under kapittel 3.1, ved at jeg gikk gjennom datamaterialet flere ganger for å skaffe meg et overblikk. Jeg gikk stadig tilbake til de ulike delene av materialet, hvor ny innsikt i en del ga ny innsikt på materialet i sin helhet. Kodene og kategoriene ble stadig endret og utvidet etter hvert som forståelsen av

datamaterialet ble utviklet. En grundig gjennomgang av datamaterialets innhold knyttet opp mot den teoretiske bakgrunnen, ga en større innsikt i og forståelse av fenomenet.

Det ble totalt utviklet 2 hovedkategorier og 8 underkategorier. Kategoriene ble utviklet med utgangspunkt i problemstillingens relevans (Tjora, 2012, s. 185). Første hovedkategori ble: *"Hva stillheten handler om"* - *personalets kjennskap til stille barn*, med følgende underkategorier: *hvem er de stille barna i barnehagen?*, *hvordan kommer den stille atferden til uttrykk?*, *personalets tilnærming til de stille barna*, og *å utvikle personalets kunnskap*. Andre hovedkategori ble: *"Trygges, støttes og utfordres"* - *personalets tilrettelegging for stille barn*, med følgende underkategorier: *å støtte barnet til samspill og mestring*, *å trygge de stille barna*, *å skape relasjoner og etablering av vennskap*, og *igangsetting av lek*.

3.8 Studiens kvalitet

For å ivareta kvaliteten i kvalitativ forskning er det ulike begreper forskeren må ta for seg, slik som pålitelighet, gyldighet og overførbarhet.

Begrepet pålitelighet innebærer en kritisk vurdering av om studien er utført på en tillitsvekkende måte (Thagaard, 2009, s. 198). Påliteligheten handler om hvordan dataene er samlet inn, hvilke data som benyttes og bearbeidingen av dataene (Johannessen, et.al, 2010, s. 229). For å sikre studiens troverdighet har jeg gitt en grundig beskrivelse av og reflektert over hele forskningsprosessen, de ulike valgene som er tatt underveis, og hvilket teoretisk ståsted som ligger til grunn for tolkningene. Dette bidrar til transparens og til at andre forskere kan vurdere forskningsprosessen steg for steg. For at andre skal kunne vurdere kvaliteten på min studie og trinnene i forskningsprosessen, blir det avgjørende hvor godt jeg har klart å formidle de ulike valgene (Tjora, 2012, s. 216). Bruk av lydopptak gjør det mulig for forsker å benytte seg av informantenes direkte sitater i fremstillingen av studiens resultater. Dette kan styrke påliteligheten og bidra til å synliggjøre informantenes stemme i teksten. Jeg valgte å trekke ut noen sitater fra resultatene, både kortere og lengre fraser. Sitatene felles inn i fremstillingen av resultater, som understøtter og klargjør de forholdene som tas opp. Sitatene står i kursiv (Postholm, 2010, s. 123). Ved transkribering av intervjuene var jeg så nøyaktig og detaljert som mulig, og gikk også gjennom lydopptaker flere ganger for å sikre meg at jeg noterte riktig. I og med at jeg ikke benyttet lydopptaker under ett av intervjuene, kan det ha påvirket påliteligheten og nøyaktigheten i noen grad ved at jeg ikke rakk å notere ned alt som ble sagt (jf. 3.7.1).

Validitet viser til gyldighet, og sier noe om det er samsvar mellom problemstilling og det innsamlede datamaterialet som benyttes, slik at problemstillingen belyses (Repstad, 2007, s. 134). Det vil si om den metoden jeg benyttet har undersøkt det som var ment å undersøke (Kvale & Brinkmann, 2010, s. 250). Siden jeg valgte å ikke benytte meg av observasjonsmaterialet mitt i fremstilling av drøftingen, kan det ha svekket troverdigheten og gyldigheten i informasjonen. Det kan hende at den åpne, vide og omfattende intervjuguiden kan ha påvirket fokuset for observasjonene mine, ved at jeg ikke visste helt hva det var jeg egentlig skulle fokusere på. Jeg fikk likevel mye datamaterialet å ta tak i gjennom mine tre intervjuer. Under intervjuene stilte jeg åpne spørsmål for at informantene kunne fortelle fritt, og jeg lyttet til hva informantene hadde å formidle. Enkelte ganger fulgte jeg opp hva informantene sa og ba de utdype svarene sine. Dette for å sikre meg at jeg forstod det som ble sagt på riktig måte, samt for å få mer utdypende informasjon. Forskerens troverdighet og kvaliteten på gjennomføringene av intervjuene er også sentralt innenfor sikring av studiens gyldighet (Kvale & Brinkmann, 2010, s. 253).

Kvalitative studier gir ikke grunnlag for at andre forskere kan etterprøve datamaterialet. Dette fordi forskerrollen utvikles og datamaterialet analyseres i samspill med omgivelsene, og både individer og kontekst vil endres og være forskjellig fra situasjon til situasjon (Dalen, 2011, s. 93). Funnene kan likevel overføres til andre kontekster og være relevant i andre sammenhenger dersom tolkningene av fenomenet er gjenkjennbar for leserne (Thagaard, 2009, s. 209). Bekreftbarheten i studien styrkes ved at fortolkningene av intervjuene støttes av tidligere forskning og litteratur (Johannessen et.al, 2010, s. 232).

3.9 Etiske hensyn

Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) har vedtatt forskningsetiske retningslinjer som forskeren må forholde seg til. Det knyttes til blant annet å få deltakernes frivillig informert samtykke, krav om konfidensialitet og konsekvenser av å delta. Forsker må utvise redelighet og nøyaktighet i forhold til presentasjonen av forskningsresultater, hvor de etiske reglene knyttes til forholdet som skapes mellom forsker og forskningsdeltakere (Thagaard, 2009, s. 23-24). Etiske prinsipper ligger til grunn gjennom hele forskningsprosessen fra start til slutt, og det er viktig å ivareta de etiske retningslinjene.

I forkant av studien søkte jeg om tillatelse til prosjektet mitt ved å sende inn et meldeskjema til Personvernombud for forskning ved Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD). NSD vurderte prosjektet som meldepliktig etter personopplysningsloven § 31, og gav godkjenning til at forskningsprosessen kunne begynne (se vedlegg 1). Informasjon om studien ble gitt både muntlig og skriftlig, via telefon, e-post og ved tilsendt informasjonsskriv- og samtykkeskjema. Jeg utarbeidet på forhånd et informert samtykkeskjema, både til personalet og til foreldrene, som inneholdt den nødvendige informasjonen om forskningen, hensikten og formålet med studien, og hva det ville innebære å delta (se vedlegg 2 og 3). Det ble også opplyst om at deltakerne hadde sin fulle rett til å trekke seg når som helst uten begrunnelse, samt ønske om bruk av lydopptaker under intervjuene. Barnehagen sendte ut informasjonsskriv til foreldrene, og samlet inn samtykkeskjema hos alle foreldrene i forbindelse med observasjon. Samtykkeskjema ble underskrevet av de i personalgruppen som var aktuelle forskningsdeltakerne.

4. Presentasjon av funn og drøfting

I dette kapitlet presenteres og drøftes funnene fra studien. Kapitlet er delt inn etter følgende hovedkategorier: ”Hva stillheten handler om” - personalets kjennskap til stille barn, og ”Trygges, støttes og utfordres” - personalets tilrettelegging for stille barn. Hvert delkapittel innledes med en kort redegjørelse for hovedfunn. Deretter følger en nærmere presentasjon av funnene og drøfting i lys av relevant teori, som er redegjort for i kapittel 2.

4.1 ”Hva stillheten handler om” - personalets kjennskap til stille barn

I dette første delkapitlet presenteres hvilke assosiasjoner og forståelse personalet har av hvem de stille barna i barnehagen er. Personalet mente de stille barna kan være både trygge og utrygge, og så spesielt på de stille barna som jenter, og guttene ble betraktet mer som rolige. Den stille atferden må ikke sykkeliggjøres, men sees i forhold til dersom det hemmer hverdagen for barna, påpekte personalet. Stillheten blir tidlig lagt merke til og viser seg i ulike situasjoner. Personalet er klar over at de har stor betydning for de stille barna gjennom hverdagen, ved å blant annet være tilstede, tett på, sensitive og varsomme. Stille atferd har fått et større fokus blant personalet, men de ønsker mer kunnskap. De deltar i ulike prosjekter som skal gjøre de bedre til å observere og sette inn tiltak i hverdagen.

4.1.1 Hvem er de stille barna i barnehagen?

To av informantene mente det var spesielt jenter som var stille, hvor informant 1 assosierte de stille barna som flinke jenter. Informant 3 la til at gutter ble betegnet som mer rolige enn stille. Informant 1 sa videre at de stille barna gjør det de får beskjed om, spør lite om hjelp, krever lite oppmerksomhet, og får mye mindre oppmerksomhet enn de mer aktive barna. Informanten mente også barna kunne være passive i leken og i samtaler, være lite selvhverdende og selvgående. Informant 2 skildret de stille barna som ”det usynlige barnet”, og sa videre at det var barn som trekker seg unna, er engstelige og stiller lite krav. Informant 3 hevdet at det kunne være to typer stille barn. Det er de stille, rolige barna av natur som er mer forsiktede i atferden, og de utrygge stille barna som er stille på grunn av utrygghet eller andre utenforstående ting som kan påvirke. Informanten sa videre følgende om de utrygge barna:

De som trekker seg tilbake fordi de for eksempel er utrygg i situasjon, utrygg med omgivelsene, (...), altså har en utrygg tilknytning da. Og da trenger de noe helt annet (I3).

To av informantene mente de stille barna må få lov til å være stille, og at barn kan være mer forsiktede og stille uten at det trenger å være noe mer. Dette utsagnet belyser dette:

Vi skal jo ikke sykeliggjøre barn med stille atferd, men tenker at en må se an når det er forventet at de skal vær trygg i barnehagen for eksempel. Det er noe med det at når det går utover det normale, når hemmer det hverdagen deres. At det må være litt avgjørende til hvordan du forholder deg til atferden deres og da. Vi er jo forskjellig, noen er mer forsiktig og ikke sier så mye og det må de få lov til å være (I3).

4.1.2 Hvordan kommer den stille atferden til uttrykk?

Den stille atferden kan vise seg i ulike situasjoner. Informant 2 mente at den stille atferden er synlig helt fra starten, og legger tidlig merke til de stille barna ved at de trekker seg tilbake. Informant 3 mente det merkes fort på barna om de blir stille og rolige, ut i fra kroppsspråket ved å senke blikket, ikke vil møte andres blikk, og at de ikke sier noe. Informanten sa hvor viktig det ble å se barnet i forhold til andre: *må hele tiden se.. ha et blikk på gruppa (I3).*

I hvilke situasjoner stillheten viser seg, mente informant 2 var ved ankomst i barnehagen, da avskjed med foresatte er en viktig situasjon hvor barna vil trenge ekstra støtte, samt i overgangssituasjoner da det fort kunne bli for mye for de stille barna, og i møte med nye barn og i nye situasjoner som kan gjøre barna utrygge. Informanten sa videre det kunne skape *kaos inn i hodet tror æ*, til de stille barna. Om overgangssituasjoner som ankomst i barnehagen, sa informant 3 at de alltid prøver å ha noen som møter og tar i mot barn og foreldre i garderoben, og hjelper barna inn til avdelingen og inn i lek og samspill med andre. For de utrygge barna er det viktig å ha en person til stede som de er trygge på, påpekte informanten. Informanten fortalte videre at foreldrene kan overføre sin egen utrygghet til barna i situasjoner som levering, hvor foreldrene også gjerne kan trenge støtte:

Det beste for barnet da er at du går, når du sier ha det. Hvis du synes det er vanskelig å gå, så bli heller litt til, men ikke si ha det. Da bare er du, og når du kjenner at du er trygg og klar for å gå, så sir du ha det og går (I3).

Måltid var et fint tidspunkt for å skape gode samtaler og til å gi oppmerksomhet til de barna som krever mindre, mente informant 1. Informant 3 sa at personalet må snakke til og henvende seg til barna selv om de ikke kan forvente å få noe svar tilbake, slik at de føler at de er med i en samtale og deltar på lik linje som de andre barna. Informant 2 sa at måltid var en situasjon der de voksne må følge mye med fordi barna trenger ekstra mye støtte:

Det er vondt å se at de ikke tør å ta brødkurven når den sendes rundt eller står på bordet. Her ser jeg nytten av å ha mindre bord (I2).

I leken kommer den stille atferden til uttrykk, mente informant 1, og understrekte at det var spesielt i uteleken hvor de stille barna ville tusle for seg selv uten å vise noe særlig misnøye:

Når du plukker det opp så skjønner du at de trenger hjelp, men har det vært travelt og andre som har gitt større uttrykk for at de trenger hjelp den siste halvtimen, som gjør at du får en litt sønn klump i magen, for de som har tuslet rundt for seg selv og prøvd å fått øyekontakt med meg i en halvtime nå uten at jeg har lagt merke til det (I1).

Uteområdet ble også påpekt av to av de andre informantene, hvor informant 2 mente uteområdet ble fort stort og mye for de stille barna, som kunne gjøre de usikre i uteleken. Informant 3 mente at uteområdet gir mer rom, både for å trekke seg unna, men samtidig til å røre på seg. Informanten fortalte videre at hun ser at barna etter hvert beveger seg utover og benytter mer av uteområdet jo tryggere de blir:

Vi har jo hatt de barna som har vært veldig still av nervøs, altså vært utrygg, og de dagene du merker de slipper hånda og plutselig ser du at de er nede i dalen og springer. Da ser du at, nå begynner de å bli trygg altså (I3).

Det ble uttrykt av informant 3 at endringer kunne være med å prege hverdagen og gjøre barna mer stille eller mer utrygge enn vanligvis, spesielt de som er mer sårbare enn andre. Informanten sa det kunne hende det var noe som skjedde i perioder, enten hjemme eller i barnehagen. Endringer på hjemmebane, slik som foreldre som skiller seg eller nye søsken, kan prege barna slik at de blir mer innesluttet, som kan gjøre det vanskelig for barna å sette ord på og forholde seg til alle følelsene sine, mente informanten. I en barnehagehverdag er det endringer hele tiden, sa informanten videre, da det hvert år er nye barnegrupper, hvor barn slutter og nye barn begynner, og eventuelt nye voksne. Informanten sa at slike endringer kan merkes på de stille barna da de blir mer tilbaketrunkne og bruker tid på å observere nye barn eller voksne. Det kunne være noe på hjemmebane som barnehagen ikke plukket opp, hvor informant 3 påpekte hvor ødeleggende det kunne være dersom personalet tenkte dette:

Jaja, de er jo bare så rolig, og så er det helt andre ting som er bak (I3).

4.1.3 Personalets tilnærming til de stille barna

Informantene presiserte at voksenrollen hadde stor betydning for de stille barna gjennom hverdagen i barnehagen. Informant 3 påpekte voksenrollens betydning:

Ser jo hvor viktig det er at vi voksne... Vi er så viktig, hvordan vi møter de her barna. Det har alt å si for utviklingen, det har det (I3).

Informant 2 hevdet at de voksne måtte se an hvert enkelt barn, finne ut av hva det enkelte barnet trenger, og hvordan de kan hjelpe, støtte, og skape en god hverdag rundt de. Det første de måtte gjøre var å trygge og være tett på, hvor informanten presiserte at det alltid måtte være en voksen til stede som ser an barnet: *Føl deg fram, se signaler, lese barnet, men det må ikke*

skje for fort (I2). Videre fortalte informanten: *Barna har det ikke godt. Det er godt å få være der og hjelpe de (I2)*, hvor informanten påpekte at hun så de stille barna, føler en nærhet til de, kjenner seg igjen i de, og bruker seg selv i møte med barna. Informanten mente det var viktig å møte de stille barna med varsomhet og ta seg forsiktig frem:

Sette seg ned på gulvet, vise at du er en sensitiv type, være der på deres premisser, bekrefte og prate rolig (I2).

Informant 3 mente at de stille barna trenger å bli møtt av rolige voksne, som ikke tar for stor plass selv i rommet, og som ikke bruker for skarp stemme. Informanten mente dersom barna var stille, men ble opplevd som utrygge, ble det viktig at de voksne er til stede og støtter barna på en annen måte, og legge litt mer til rette rundt de:

Så det blir ulike måter å tilnærme deg de her, eller akseptere den her stillheten deres da, og godta den (I3).

Informant 3 presiserte at det krever mer av en voksen å få løftet opp et barn, og få de til å bli trygge på seg selv og i situasjoner, og til å hevde seg selv: *Det er lettere å ro ned noen enn å få noen opp (I3)*. De barna som høres og merkes mest i gruppen får mer fokus, mens de stille, rolige barna av ”natur”, som er mer selvdreven, blir lettere glemt i hverdagen, mente informant 3. Videre understrekte informanten at de aktive barna kunne ta mye energi i hverdagen, men at de stille barna også tar energi på en helt annen måte da de krever de voksne såpass mye hvis de er utrygge:

Du har noen henges der hele tiden. (...) får veldig vondt av de da. Så blir du litt sånn, utålmodig kanskje, kan bli inni mellom. (...) De tar mye energi de også, på en helt annen måte. Du får jo veldig sånn hjerteskjærende.. (I3).

Ene informanten fortalte at han opplevde å bli utålmodig og frustrert i møte med barn som tilbys alt av ideer og engasjement av informanten, men ikke får noe igjen. Informanten sa det utfordret han, og at det var vanskelig å ha et godt samspill med barn som viser lite glede. Informanten påpekte videre at det enkelte ganger kan hende barnet trenger kun et kvarter i fanget eller til å holde i den voksnes hånd:

Jeg blir nok litt utålmodig i min jobb fordi jeg tror at barna har det bedre hvis vi leker sammen, enn hvis vi går og holder hverandre i hånda, og at de kanskje bare trenger litt hvile i en trygg base i stede for å bli dyttet ut på nytt (I1).

Informanten fortalte videre at de stille barna ikke var hans største styrke, og at han fortrekkes mot de aktive guttene. Informanten påpekte at han måtte bli bedre til å prioritere de stille barna, og at det var viktig at de følte de ble tatt på alvor:

Jeg har en mye større kompetanse på de som utfordrer andre veien, enn de som utfordrer den veien (I1).

4.1.4 Å utvikle personalets kunnskap

Informantene presiserte at personalets kompetanse i barnehagen er viktig. Informant 3 mente at personalet får mer kunnskap om de stille og rolige barna etter hvert, og at det har blitt et større fokus rundt det å tenke over hva stillheten handler om. Informant 1 mente at personalet trenger mer kunnskap rundt den stille atferden som trekker det litt lenger enn vanlig stille atferd, og sa videre:

Litt beskjedent, stille og forsiktig skal vi nok alltid få til uten nå mer.. Så mer på den hvordan vi skal lese barnet for å finne balansegangen mellom å støtte og utfordre, det synes jeg er veldig veldig vanskelig (I1).

Informant 3 sa at personalgruppen hele tiden må vurdere egen kunnskap og hvordan de opplever at barnet takler situasjoner, og om det er noe som utfordrer de som voksen eller om det er omgivelsene som er utfordrende. Personalet diskuterer og tar opp ulike tema i sine møter, hvor informant 1 fortalte at de kan diskutere under avdelingsmøter hvem som får lite og mye oppmerksomhet blant barna:

.. og tre-fire voksne er enige om at det er en to-tre barn som trenger mye mer enn de får, så det er jo ikke noen god følelse i det hele tatt (I1).

Informant 1 fortalte videre at han evaluerer for seg selv hvem han har vært mye med og ikke i løpet av arbeidsdagen, og i enkelte situasjoner blir han værende i leken selv om han kunne ha trukket seg unna, fordi det er lenge siden de har lekt sammen.

Det lå utfordringer i dager hvor det var mer travelt mente informantene. Informant 3 sa det ikke var en drømmesituasjon når det gjaldt bemanning i barnehagen, og med tanke på møtevirkosomhet, kjøkkenansvar og pauseavvikling, fører det til at personalet ikke rekker over alt. Informant 1 kunne tenkt seg mer tid til å reflektere, vurdere og dele erfaringer og tanker rundt arbeidet de gjør i hverdagen, og til å gå gjennom mål for hver enkelt situasjon i barnehagen i mye større grad. Informanten sa:

Det er litt for mange dager hvor det handler om å komme seg gjennom tror jeg, og da tror jeg vi overser en del.. (I1).

Informantene fortalte at personalet deltar på ”TI-Kvello prosjekt” og ”flerfaglig blikk”. ”TI-Kvello” skulle gjøre personalet bedre til å observere og til å sette inn tiltak i hverdagen, noe informant 1 mente de ikke var spesielt gode på da det til tider var mye synsing, enighet og lite handling. Personalet benytter ingen kartleggingsverktøy eller observasjonsmateriell, eller har

ingen rutiner på hvordan de oppdager de stille barna. De følger dermed en prosedyre på magesfølelsen, ”fra magesfølelse til handling”, som benyttes ved bekymring, sa informant 1. Dersom de har en magesfølelse, mente informant 3 at de bør lytte til og undersøke ut i fra den:

Den skal en lytte til, så må en sjekke ut da, hva er det. Altså observere barnet i miljøet, spørre foreldrene, tørre å spørre også (I3).

Drøfting

Denne drøftingen tar utgangspunkt i personalets kjennskap til og forståelse av de stille barna. Det vil si hvem de stille barna i barnehagen er, hvordan den stille atferden kommer til uttrykk og personalets evne, kompetanse og mulighet til å se og møte de stille barna.

Informantene har mye erfaring om de stille barna. De hadde stort sett en felles forståelse av og en viss enighet omkring hvem de stille barna er. De assosiasjonene informantene hadde om de stille barna, slik som å være tilbaketrukket, engstelig og lite selvhevdende, kan knyttes opp mot det Befring og Duesund (2012) sier om innadventt atferd, og det Lund (2012) sier om innagerende atferd. Den ene informanten (I2) skildret de stille som ”usynlig”, og mente at barna stiller lite krav til andre. Å være usynlig kan medføre at barna lettere forsvinner i mengden og blir oversett i de hverdagslige aktivitetene da de ikke forstyrrer de andre, slik som Lund (2012, s. 14) sier. De stille barna ble også beskrevet som passive, både i lek og i samtaler, som kan vise seg i det Flaten (2015, s. 35-36) sier, om at introverte barn kan ha lite erfaring med jevnaldrende eller har manglende sosial erfaring som gjør at de viser passivitet i stedet for å ta initiativ. Sælen (2016) sier at passivitet kan omtales som emosjonelle vansker, som fører til konsekvenser i hovedsak for barnet selv og dets evne til å delta i samspill med andre (s. 21). Lund (2012) sier at de barna som tar mer initiativ også krever mer oppmerksomhet fra de voksne (s. 14), hvor informantene forklarte at de stille barna i barnehagen både får mindre oppmerksomhet og krever mindre oppmerksomhet av de voksne i barnehagen. Som Kvello (2010) sier, kan de forsiktige barna framstå som lite selvhevdende og trenger mindre oppmerksomhet, men har samtidig et sterkt trygghetsbehov fra de voksne (s. 80), noe informantene også påpekte.

Som en av informantene (I3) mente, kunne de stille barna være to typer stille barn, de trygge og de utrygge. De trygge stille barna har en mer naturlig tilbaketrukket atferd, mente informanten (I3), som kan trekkes opp mot begrepet sjenanse. Det er en sunn følelsesmessig reaksjon, hvor atferden betraktes som en naturlig forsiktig tilbakeholdenhet i nye situasjoner, jamfør det Lund (2012, s. 15) sier. De utrygge stille barna kjennetegnes av informanten (I3)

som å trekke seg tilbake og er utrygg i situasjoner og med omgivelsene, noe som kan tyde på at de har en utrygg tilknytning. Dersom barnets utrygghet går utover barnets sosiale utvikling, er det en uhensiktsmessig atferd. Det kreves at de voksne er tilstedeværende, og evner å fange opp situasjoner hvor barnet mestrer og fungerer, og hvilke situasjoner som kan oppleves som vanskelige, jamfør det Barsøe (2010, s. 15) sier. Som Lund (2012) sier, kan noen stille barn være ”slow to warm up”, altså at barn trenger mer tid enn andre til å bli trygge i ulike situasjoner og komfortabel med nye mennesker (s. 26). Informantene mente at de stille barna må få lov til å være stille, og at det å være et stille barn ikke trenger å bety at noe er galt. Barns stillhet kunne være barns naturlige måte å opptre på, hvor Lund (2012) også påpeker at stille barn kan ha en mer forsiktig og tilbakeholden væremåte (s. 26). Den ene informantens (I3) utsagn sa noe angående dette, hvor det ble påpekt at de voksne ikke må sykelliggjøre barn med stille atferd, og mente det var viktig å se atferden i forhold til når det var forventet å være trygg og når atferden går ut over det normale. Som Størksen og Thorsen (2011) sier, vil personalets forståelse av barns utvikling ha betydning for hvordan personalet forholder seg til og handler overfor barn og deres atferd på (s. 43).

Med tanke på forskning rundt kjønnsforskjeller ved innagerende vansker i førskolealder, var det lite forskning rundt dette. Meld. St. 18 (2010-2011) sier at sosial isolasjon forekommer like ofte blant jenter og gutter (Kunnskapsdepartementet, 2011a, s. 21), mens annen forskning viser at det er først i ungdomsalderen at jenter dominerer den innagerende atferdsproblematikken (Rice, 2001, i Lund, 2012, s. 28). To av informantene nevnte så vidt kjønnspektivet da de fortalte om hvilke assosiasjoner de hadde om de stille barna, og sa det var spesielt jenter de så på som stille. De stille guttene ble betraktet mer som rolige i atferden, uten å videre forklare dette nærmere. Lund (2012) mener at allerede i to til fire årsalderen kan man finne de barna som høyst sannsynlig vil utvikle moderate eller alvorlige sosiale vansker (s. 28). Dermed blir det viktig, som en av informantene (I3) forklarte, å ha et blick på gruppa og se barna i forhold til andre.

Informantene forklarte at stillheten tidlig blir lagt merke til og viser seg i ulike situasjoner, slik som ankomst i barnehagen, måltid, lek og samlingsstund. De stille barna i barnehagen har et kommunikasjonsuttrykk som uttrykkes og kommer til syne gjennom å sende ut signaler via kroppsspråket, og ved å trekke seg unna, senke blikket og unngår andres blick. Flaten (2015) sier at for barnet selv kan dette være en måte å føle seg trygg på, mens for andre kan det oppleves som avvisende (s. 67-68). Den ene informanten (I2) uttrykte at det skapes *kaos inn i*

hodet til barna i møte med det som er nytt, som da kan gjøre at barna ikke vet hvor de skal feste blikket eller hvordan de skal forholde seg til andre. Endringer i hverdagen kunne prege de stille barna og gjøre de mer stille eller utrygge enn vanligvis, og påvirker dermed de stille barnas atferd ved å bli mer tilbaketrukne. Som Killén (2012) forklarer kan endringer i hverdagen bidra til å skape utrygghet hos barna, hvor enkelte barn trenger mer hjelp i overganger fra aktivitet til aktivitet (s. 142). Den ene informant (I3) påpekte også at det er endringer hele tiden i en barnehagehverdag, med tanke på nye barnegrupper, og nye barn og voksne. Det ble påpekt at de stille barna i barnehagen bruker mye tid på å observere dersom det kommer nye barn eller voksne i barnehagen, og som Brandtzæg et.al (2013) sier, må barnet kjenne seg trygg før det kan utforske omverdenen (s. 16).

Brandtzæg et.al (2013) mener at ankomst til barnehagen kan være en vanskelig situasjon for enkelte barn, hvor det å ha tydelige rutiner ved overlevering kan ha betydning for tryggheten hos barna (s. 106). Som en av informantene (I3) påpekte var det viktig for de utrygge stille barna å ha en voksenperson til stede som de føler seg trygge på. Å ha gode rutiner ved ankomst og levering, ser ut til å være nødvendig for å hjelpe barn i gang, noe informantene mente personalet forsøker å ha ved å alltid være en voksen tilgjengelig i garderoben. Det kan hende foreldrene selv trenger veiledning og støtte av personalet, i hvordan de på best mulig måte skal ta avskjed med barnet sitt. Det innebærer å gi foreldrene tid sammen med barnet før de går, men som informant (I3) sa, kan foreldrene selv overføre sin egen utrygghet til barna dersom de sier ha det, men ikke forlater barnehagen med det samme. Å ha en god kommunikasjon mellom foreldre og personale, kan bidra til å lette overgangen, sier Brandtzæg et.al (s. 106). Det handler også om å tydeliggjøre hvilke forventninger man har til hverandre, her i forhold til hvor lenge foreldrene skal oppholde seg ved levering og henting (Lund, 2004, s. 118-119).

Det er tydelig at de voksne i barnehagen har en stor og viktig betydning for de stille barna gjennom hele barnehagehverdagen. Hvordan de voksne møter de stille barna, er viktig i forhold til barnas utvikling, men kan igjen oppleves som en utfordring. Brandtzæg et.al (2013) sier at noen barn kan utfordre mer, vekke irritasjon, frustrasjon eller ømhet (s. 22-23), og Lund (2012) sier at man kan føle maktesløshet ved å ikke få noen tydelige svar eller tilbakemeldinger fra barna (s. 80). En av informantene (I1) opplevde å bli frustrert i møte med barn som ikke gir noe tilbake og viser lite glede, selv om personalet er engasjerte. Det førte til at det kunne være vanskelig å ha et godt samspill. Jmfør det Flaten (2015, s. 67-68) sier, og

det Barsøe (2010, s. 37) sier, kan stille barn oppleves som avvisende for andre på grunn av manglende blikk-kontakt eller kroppsspråk, da de ikke gir noe av seg selv. Dette kan medføre at de voksnes tålmodighet blir satt på prøve. Anerkjennelse blir vårt viktigste verktøy i møte med atferd som utfordrer, mener Lund (2012), hvor utfordringer kan oppstå når kommunikasjonen svikter eller når det stilles forventninger som ikke blir innfridd (s. 103-104). Bae (2014) sier at barn er i stand til å signalisere selv når de trenger en pause fra interaksjon med andre eller når de trenger hjelp. Som ene informanten (I1) sa, opplevde han å bli utålmodig når barna vil holde han i hånda, da han mener at barna har det bedre dersom de i stedet leker sammen. Barnet signaliserer at det trenger en pause, hvor informanten (I1) selv reflekterte over at barna enkelte ganger trenger hvile i en trygg base, slik som et kvarter i fanget eller en voksenhånd å holde i. Dette viser seg i det Brandtzæg et.al (2013) sier om at barna trenger å lades gjennom kontakt og nærhet til en voksen (s. 29). Det kreves at de voksne har evne til å se og tolke barnets signaler, både kroppslig og kommunikativt, som Bae (2014) sier. Det er viktig å ta barna på alvor, og informanten (I1) mente han måtte bli bedre til å prioritere de stille barna, selv om den største styrken og kompetansen viste seg i forhold til de mer utagerende barna. Personalet må være oppmerksomme på barns ulike utfordringer og behov og følelser, slik Brandtzæg et.al (2013, s. 22-23) forklarer. Det innebærer å være bevisste barns behov for trygghet og stabilitet.

I møte med de stille barna krever det at personalet, som informantene sier, ser hvert enkelt barn, hvor det alltid må være en voksen til stede som er tett på. En av informantene (I2) mente at de voksne må møte de stille barna med varsomhet ved å ta seg forsiktig frem, være til stede på barnas premisser og være en sensitiv person, og som Sælen (2016) sier, ha tid og ro til å tolke barnets atferdsuttrykk i ulike situasjoner (s. 21). Informanten (I2) fortalte at hun opplevde å bruke seg selv i møte med de stille barna, da hun kjenner seg igjen i og føler en nærhet til de. I forhold til det Lund (2012) sier, kan man i møte med stille barn føle empati (s. 80), og som Broberg et.al (2014) sier, kan det å møte et barn som likner en selv på en sensitiv måte, være enklere, men samtidig innebære en risiko ved å overidentifisere seg med barnet (s. 124). For de utrygge stille barna ble det påpekt at de voksne måtte støtte og legge til rette for de på en annen måte. De stille, rolige og selvdrevne barna kan lettere bli glemt i hverdagen, da de ikke høres eller merkes mest i gruppen. De utrygge stille barna kunne midlertid ta mye energi, men på en annen måte enn de mer aktive barna, da de krever de voksne såpass mye. Det krever mer av de voksne å løfte opp et barn og få de til å bli trygge på seg selv, enn å roe

ned et aktivt barn, mente ene informanten (I3). Det er tydelig at de stille barna vekker følelser hos informantene.

Det har blitt et større fokus rundt den stille atferden og hva stillheten handler om, i barnehagen, men en av informantene (I1) ønsket likevel mer kunnskap om den stille atferden. For å kunne legge til rette for utvikling og læring, kreves det kunnskap om barns psykososiale utvikling, hvor barna må bli møtt av trygge og tydelige voksne som gir emosjonell og profesjonell støtte, som Midthassel et.al (2011, s. 11-12) sier. Personalgruppen diskuterer og vurderer hvem av barna som får lite og mye oppmerksomhet, og om det kan være omgivelsene som skaper utfordringer hos de voksne. Dette viser at de vurderer hvilke barn som blir sett og ikke sett i løpet av dagen. De ønsket likevel mer tid til refleksjon, vurdering og deling av erfaringer og tanker rundt arbeidet de gjør i hverdagen, da personalet kan overse en del i løpet av de dagene det er mer travelt. Som Drugli (2008) sier, kan samtaler bidra til en økt forståelse av hva en bør arbeide med for å skape utviklingsfremmende relasjon til barnet. De ulike tankene og holdningene personalet har, må stadig utfordres og reflekteres over, som Størksen og Thorsen (2011, s. 44) sier, da det kan påvirke hvordan man reagerer i ulike sammenhenger. Det å evaluere egen atferd overfor barnet og barnets atferd overfor den voksne, er nødvendig, både positive opplevelser og negative følelser (Drugli, 2008, s. 107, 109). En av informanten (I1) fortalte at han evaluerer for seg selv hvem av barna han har vært mye med og ikke i løpet av en arbeidsdag, hvor han gjerne blir værende i leken dersom han opplever at det er lenge siden de har vært sammen. Det innebærer at informanten er bevisst eget ansvar for kvaliteten på relasjonen og samspillet, ved å reflektere over seg selv og egne handlinger (Lund, 2004, s. 134). Midthassel et.al (2011) påpeker at personalet må ha evne til å se og forstå når barnet ikke har det godt, og sette inn tiltak for å motvirke uheldig utvikling, noe som krever kunnskap og kompetanse om barns sårbarhet (s. 11-12). Selv om personalet ikke benytter noen kartleggingsverktøy eller observasjonsmateriell rettet mot de stille barna, deltar de på ulike prosjekter, som skal bidra til å gjøre personalet bedre til å observere og sette inn tiltak i hverdagen.

4.2 ”Trygges, støttes og utfordres” - personalets tilrettelegging for stille barn

I dette delkapitlet presenteres hvordan personalet legger til rette for stille barn i barnehagen, gjennom å trygge, støtte og utfordre barnet til mestring, samspill, lek og relasjoner. Personalet mente at de stille barna i barnehagen tar lite initiativ, gir lite respons og kan bli overkjørt av andre barn. De stille barna trenger mye voksenhjelp for å komme inn i et sosialt samspill og i

lek. Ros og bekreftelse er viktig for barns selvhevdelse og mestringsfølelse, samt forutsigbarhet og å være i forkant er nødvendig. Det ligger utfordringer i tid og ressurser til personalet, men avdelingen har en ”styrkningsperson” for å gi ekstra støtte i hverdagen. Personalet arbeider etter ”trygghets sirkelen”, som viser til at personalet blir den trygge basen som hjelper barnet i gang og gradvis trekker seg tilbake. Lekegrupper er etablert, og bidrar til mindre og roligere omgivelser og færre barn å forholde seg til. De stille barnas vennskap kan hindres ved manglende felles interesser og personlighet, forklarte personalet, hvor det er de voksnes ansvar å sørge for at barna utvikler vennskap i barnehagen. Samarbeid med foreldrene er et viktig tiltak for å støtte barna.

4.2.1 Å støtte barnet til samspill og mestring

Et godt samspill mente informantene handler om at to deltar i leken, hvor begge trives og gjør noe sammen. Informant 1 sa samspill innebærer turtaking, enten i leken eller i samtaler, hvor begge gir og begge tar. Det er derimot lite initiativ eller respons, og dialogen resulterer i mye enveis-kommunikasjon, korte svar og enstavelserord til svar, mente informanten. Videre sa informanten at samspill dreier seg om å lære å ta innspill fra andre, og å ha fantasi til å komme med innspill selv. Informanten opplevde at de stille barna blir overkjørt:

.. er ikke trygge nok på seg selv til å komme med egne ønsker eller innspill om egne ønsker i leken, og dilter etter til ikke de gidder mer, da går de for seg selv. (...). At hvis de blir med på en lek så lar de seg veldig styre, og gjør litt som de får beskjed om (I1).

Informant 2 mente at de stille barna må trigges til samspill og se an om samspillet fungerer, for at barna skal komme seg ett skritt videre. Informanten forklarte at de voksne må prøve seg fram og strekke seg litt lengre for hver gang etter som de ser at det går bra: *Plutselig finner de ut at det ikke er så farlig likevel (I2)*. For de stille barna mente informanten at det er vanskelig å komme inn i et sosialt samspill uten hjelp fra en voksen, da spesielt i starten.

Tror de føler at de ønsker at de var med, men det låser seg for dem (I2).

For å støtte de stille barna til å hevde seg selv, mente informant 2 at personalet må gi mye ros når barna viser fremskritt og gi bekreftelse når de mestrer slik at de får en mestringsfølelse, og påpekte:

Slik at barna tenker selv at det her klarte jeg. Det kan ikke bli gitt for mye ros til i starten fordi de trenger det, men roe ned etter hvert (I2).

Personalet prøver å snakke fram barna i gruppa, og ta de gangene de forsøker å komme med innspill i leken veldig på alvor og anerkjenne deres innspill, sa informant 1. Han sa videre:

Bli med på det meste av innspill som kommer og viser glede rundt dem. Prøver å anerkjenne og bygge opp selvfølelsen til barna i så stor grad vi klarer (11).

Informant 3 hevdet at de stille barna låser seg i samlingsstunder fordi det virker skummelt. En annen informant sa noe lignende, men at de etter hvert tør å stå frem. Hun sa videre hvor gøy det er å se utviklingen og at de blomstrer etter hvert:

Til slutt så står de å synger og så står de alene og holder konsert for hele gruppen (13).

Dersom barna er så stille at de ikke tør å si ifra, er det uheldig og bidrar til å prege hverdagen deres, sa informant 3 videre, og påpekte at de voksne må støtte barna i å klare å gi uttrykk for hva de har behov for. Selv om barna er stille, er det viktigste at barna mestrer hverdagen sin, hevdet informanten, og sa det handler om å lære barna å mestre. Barna hevder seg selv etter hvert, men må gjøre ting i sitt eget tempo. Målet etter hvert er at barna skal føle trygghet ved overgangen til skolen, hvor informanten sa videre:

Kommer du litt bort i barnehagen, så er det hvert fall lett at du kommer bort i skolen. Og at de tør å si ifra og sett ord på ting selv, det er viktig før skolestart (13).

4.2.2 Å trygge de stille barna

Å skape trygghet for de stille barna var noe alle informantene mente var viktig. Den ene informanten mente de fort så hvor mye støtte barna trenger, og at noen barn finner seg fort til rette, mens andre trenger lengre tid. Det var noen enkle grep de kunne gjøre i hverdagen for å trygge de rolige barna:

Det handler om plassering ved matbordet, hvor setter du deg som voksen i samlingsstunden, når vi skal gå på tur at (...) den ungen hele tiden får en hånd, at du som voksen er der når vi ser at det er behov. Vi skal ikke være der når vi ser at oi nå trenger hun den, tenker at vi egentlig skal være klar over at hun trenger ei hånd (13).

Personalet arbeider etter trygghetssirkelen ”Circle of Security”, hvor de voksne skal være den trygge basen og hjelpe barnet i gang, sa informant 1. Det blir viktig at en voksen er nære barnet, og gradvis trekker seg tilbake, men prøver å følge med. Informanten fortalte at de beste situasjonene var når de satt i gang en aktivitet med to til tre barn, for å så trekke seg unna når barna hadde kommet inn i leken, og ser at andre barn vil delta.

Så gjelder det å følge med når de kiker over skuldrene sine, på å lese noen signaler på at nå trenger de hjelp igjen (11).

Informant 3 mente at barna noen ganger må ”pushes”, da de ikke kan holde i hånda til den voksne gjennom hele dagen. Personalet må utfordre barnet når de vet at dette kan barnet mestre, og støtte de til å takle ting selv. Det har med å finne barnets utviklingszone, sa

informanten. Informant 1 mente at de voksne må være der når barna trenger støtte og gi de utfordringer som er i takt med deres trygghet, og ikke dytte de for fort ut av komfortsonen, noe informanten mente kunne være vanskelig:

Vanskeligheten mellom å skille mellom hvor går grensen på hvor hardt vi kan presse og motivere de til å finne på noe eller til å være selvstendig eller til å gå å spørre om å være med på leken, eller når trenger de en hånd eller når trenger de ikke en hånd (I1).

Som en trygghet fortalte informant 2 at noen barn vil trenge å ha en gjenstand, for eksempel en bamse, tilgjengelig eller til å holde i:

Når barnet føler seg trygg, kan det legge den fra seg, men hente den fram igjen dersom det oppstår noe hvor barnet føler seg utrygg igjen (I2).

Det ble presisert av to av informantene at barn trenger forutsigbarhet i hverdagen. Informant 2 forklarte at det er viktig å si ifra til barnet hvis man for eksempel skal hente noe, for å skape en viss forutsigbarhet. Informant 3 forklarte at de voksne må være i forkant og forklare hva som skal skje, slik at barna vet hva de skal forhold seg til:

Nå skal jeg bare gå bort til et annet rom for å hente noe, så kommer jeg tilbake. Nå skal jeg gjøre det, så er jeg tilbake (I3).

Informant 3 mente at foreldrene gjerne er åpne når de har en god relasjon og en god dialog til barnehagen, og sa videre: *Det å samarbeide med foreldrene er et viktig tiltak for å støtte barna (I3).* Informant 1 fortalte at de har hatt foreldresamtaler i forbindelse med noen av de stille barna, i forhold til å invitere andre barn på besøk hjem på ettermiddagen eller å bli med hverandre hjem etter barnehagen. Slike erfaringer sa informanten at han håpet og trodde ville bidra til å styrke de stille barnas vennskap i barnehagen, da barna får noen de kan være mer trygge på og være sammen med i andre settinger enn kun i barnehagen:

Sånn at de skal finne hverandre kjappere når de kommer i barnehagen og ikke være så avhengig av at vi voksne på en måte lager noe for dem da, men at de lærer seg å ta kontakt selv også, så vi håper jo og tror at noen erfaringer fra hjemmebane også kan bidra til å styrke vennskapet mellom dem (I1).

Informant 3 påpekte noe lignende:

Foreldrene har øvet på ting hjemme, som å gå i butikken for eksempel, la barna få være litt mer delaktig.. Søke ut i gaten, oppsøk venner, ha barn på fritiden. Slik at du samarbeider med foreldrene på sånne ting (I3).

Informant 3 fortalte at som oftest kan foreldrene oppleve det samme hjemme som personalet gjør i barnehagen, men at de ikke ser årsakene like godt eller forstår sin egen rolle i barnets atferd, forklarte ene informanten. Det kunne være vanskelig for mor å være oppløftende og støttende til sitt veldig innadvendte og nervøse barn:

Så blir det gjerne sånn at du vil støtte dem og holde dem inn til deg og beskytte dem, i stedet for å pushe dem.. og da er det kanskje ikke med å gir rom for at barnet får utviklet seg og bli tryggere heller. Så det å få foreldrene på lag og skjønne og forstå, at de også blir tryggere på at det her går bra (I3).

4.2.3 Å skape relasjoner og etablering av vennskap

For å skape gode relasjoner kom det fram blant alle informantene at det handler om å være til stede, å delta i leken, vise omsorg og være engasjert i hverdagen med barna. Informant 1 sa han følte seg ganske trygg på at alle barna har en god og trygg tilknytning og relasjon til minst én voksenperson, og fremhevdde at personalets stabilitet smitter over på tryggheten og relasjonen mellom barn og voksen. Informanten reflekterte rundt hva han la i en god relasjon:

Begge parter har gode erfaringer fra, eller av, å være i samspill med hverandre. At det da er en tillit til hverandre, at det er forhåpninger til hverandre, og at det går ant å være uenig, at det går ant å krangle, og det går ant å utagere mot hverandre, men når vi er ferdig med det så ligger det et vennskap eller en god relasjon i bånd som gjør at begge to vet at vi bryr oss om hverandre. Så selv om vi krangler, så er det ikke fordi vi ikke liker hverandre, men fordi vi er uenige (I1).

Bruk av primærkontakt-system ble nevnt av to informanter. Den ene informanten (I2) fortalte at de tidligere hadde primærkontakt i barnehagen, hvor hver ansatt fikk ansvaret for hvert sitt barn i tilvenningsfasen. Informanten møtte et barn som stadig henvendte seg til henne selv om hun ikke var hennes primærkontakt, men fikk etter hvert hovedansvaret for dette barnet. Informanten mente det var på grunn av måten de tilnærmet seg hverandre på og at de raskt skapte en god relasjon til hverandre. Den andre informanten (I1) fortalte at de ikke hadde noen veldig tydelig primærkontakt-system nå, men trodde dette kom til å bli benyttet mer etter hvert. De har faste sitteplasser rundt matbordene, som gjør at de voksne kan holde et ekstra øye med og bli godt kjent med de barna rundt sitt bord:

Så har vi egentlig alle vi veldig tro på at vi har noen barn som vi har et ekstra øye med da, på tur og i utelek og som vi stadig har samtaler med, eller hver dag, samtaler med under måltid. Som gjør at vi blir litt ekstra kjent med de og et ekstra innblikk i de, og kan catche atferdsendringer litt kjappere enn hvis du skal tenke på alle samtidig (I1).

Det lå utfordring i tid og ressurser til personalet for å ta seg av de barna som er mer selvgående, krever lite oppmerksomhet og de som pusler en del for seg selv, mente informant 1. Det ble nevnt at avdelingen har ”styrkningstimer” som vil si at det kommer inn en person for de barna som trenger å få litt ekstra støtte og oppmerksomhet. Informanten sa at personalet har vurdert at det er best at de som har en god relasjon til de barna som har ”atferdsproblemer” gir de mest oppmerksomhet, mens styrkingen er mer med de barna som er selvgående og krever mindre, fortalte informanten: *Da prøver vi å bruke de styrkningstimene til å gi de oppmerksomhet likevel (I1).*

Informanten fortalte videre at det å få en god relasjon til de barna som krever lite i starten, ofte kan ødelegges da det er noe som haster mer et annet sted. På den måten må mye fint samspill og lek avbrytes, noe informanten mente var provoserende:

Det blir litt brannslukking og konfliktløsning og relasjonsbygging til de barna som ofte er i konflikter.. selv om man prøver å være bevisste, så blir man trekt mot der hvor det smeller (11).

Informanten fortsatte å fortelle at han evaluerer for seg selv hvem han har vært mye med og ikke i løpet av arbeidsdagen, og i enkelte situasjoner blir han værende i leken selv om han kunne ha trukket seg unna, fordi det er lenge siden de har lekt sammen.

Lek kan fremme vennskap og relasjoner kom det frem blant informantene. Informant 1 mente at det er i leken vennskap fremmes, og at det er noe som skjer hele tiden. Noen barn mestrer å utvikle vennskap på egen hånd, mens andre trenger mer voksenstøtte til å få gode samspillserfaringer, mente informanten. Informanten sa videre at det blant annet er personalets jobb å sørge for at barna får seg venner i barnehagen: *Det er hvert fall det som jeg tenker er det viktigste (11)*. Informanten mente at i det lengre løp, ville det ikke være til det beste for barnet å holde i hånda til den voksen, selv om det kunne oppleves som en god dag for begge. Det ble påpekt at personalet må være kreative og skape aktiviteter for at barna skal være i samspill med hverandre og skape felles gode erfaringer. Etter hvert vil barna trenge mindre voksenstøtte fordi de har gjort seg erfaringer på egen hånd, forklarte informanten videre. Informant 2 forklarte at det var viktig som voksen å være nære og hjelpe barnet i gang da det kunne være vanskelig for de stille barna å tilegne seg venner. Informanten sa følgende:

Det er først når de har dannet seg en god relasjon til de voksne og føler seg trygg, så blir det enklere (12).

Informant 3 poengterte at det å ha en god venn å være trygg på, er helt avgjørende. Personalet bruker leken som inngangsport for barna til å bli trygge og til å komme i kontakt med andre barn. I forhold til utrygge stille barn, fortalte informanten at personalet begynner med å ta kontakt med ett barn først og finner en bestevenn som de kan passe godt sammen med, og øker etter hvert. Deretter kan barna ha to eller tre gode venner, mente informanten, og sa:

Du må jobbe litt som voksen tenker jeg, til å begynne med. For å skape vennskap (13).

Å hindre vennskap mente to av informantene kunne skje ved mangel på like interesser og personlighet. Det kom frem at de stille barna kunne virke lite interessante og kjedelig å være

sammen med for andre da de ikke gir noen respons tilbake og gir lite av seg selv og kan trekke seg unna slik at de andre barna gir opp.

4.2.4 Igangsetting av lek

Det ble påpekt av informantene at lek absolutt kunne være utgangspunkt for læring og sosial kompetanse. En av informantene (I1) mente at personalet gjør den viktigste jobben i leken, og at det er i frileken den største læringen skjer for barna. Informanten mente det dreier seg om at barn i lek har fantasi i rollelek, lærer seg å ta hensyn, å ta andres innspill, være sta på hva de selv vil leke, ta kontakt med og blir tatt kontakt med av andre barn som vil leke. Informanten understrekte videre:

Nei, leken er jo utrolig kompleks da, hva er det du ikke kan lære i lek (I1).

Informant 3 forklarte lekens betydning på denne måten:

.. for barn vil jo leke. Altså, det er jo indremotivert til ungene at de vil leke. Så den dagen de ikke vil leken, så ringer det noen bjeller tenker jeg.. (I3).

Informantene mente de stille barna kunne trenge mye voksenstøtte i leken, og at igangsetting av lek skjer ut i fra hva barnet trenger der og da. Informant 2 mente at det var viktig å finne og ta tak i barnas interesser, og at de voksne alltid må holde et øye med de stille barna i øyekroken slik at barna føler seg trygge og vet at de voksne er til stede. Informanten påpekte videre at hun mente de stille barna gjerne vil leke, men at det handler om å tørre. Informant 1 mente at det er de voksne som må komme med alternativer til hva de kan finne på, da de stille barna tar lite initiativ til lek på egen hånd, de har lite fantasi og er utydelige på hva de ønsker å gjøre. Informant 3 påpekte at de stille og rolige barna gjerne kunne være gode initiativtakere og bidragsytere i leken, og oppleves som trygge selv om det er et rolig barn. Et stille og utrygt barn derimot mestrer ikke dette og trenger mye lengre tid til å bli trygge i leken og til å igangsette leken på egen hånd, sa informanten. Videre ble det påpekt av informanten at dersom et barn er så stille og gir uttrykk for at de ikke klarer å leke, er det et barn som trenger mye støtte og hjelp, og er avhengig av en voksen til å komme i gang. De voksne må vise barnet hvordan det kan få innpass i leken, gjøre barnet som en aktiv del av leken og interessante ovenfor andre lekekamerater, slik at andre barn fort vil henge seg på, sa informanten. Personalet må snakke for barnet, ved å spørre for barnet om barnet kan få delta i leken med andre, sa informanten videre.

Informant 1 mente at barn hadde kommet langt innen sosial kompetanse når de mestrer å få inngang i en allerede igangsatt lek. Det handler om å invitere seg selv inn i leken, bli med på de premissene som er, og lese hva leken handler om, i stedet for å trekke ut et barn for å begynne med en ny lek. Informant 3 mente at barn etter hvert vil mestre de sosiale koder, som omhandler å dele, spørre, vente på tur og ta initiativ. Hvilken type lek de stille barna leker, kom det frem av informant 3 at de trygge stille barna liker mer roligere lek, som å leke med dukker, tegne, bygge lego. Ofte velger de å være sammen med få barn av gangen, og liker at det er litt mer rolig rundt seg. Guttene kunne holde på med små-lego, konstruksjonslek og bygg. Informant 1 sa de stille jentene velger aktiviteter i frileken som krever lite oppfølging av de voksne, slik som å tegne, leire, perle og puslespill eller annen type spill. Han betegnet det som ”typisk jentelek”.

Det benyttes lekegrupper, hvor lekegruppene brukes for å koble sammen barn og organiseres med utgangspunkt i matbordene. Bordene er delt inn noe tilfeldig, men også med en tanke om hvem som trenger hverandre på samme bord under lunsjen og i lekegrupper. Hver voksen har ansvar for sitt bord til å finne på aktiviteter, fortalte ene informant. Dersom barna har skapt grupper på egen hånd, er det ikke alltid nødvendig å bryte opp selv om de har et utgangspunkt. Informanten sa han hadde god erfaring med å ta med seg fire til fem jenter inn på naboavdelingen når de på naboavdelingen var borte:

Det er kanskje det som funker best, da blir de helt skjermet fra den litt brautete gutteleken som foregår (11).

Informant 2 mente lekegrupper ikke var så aktuelt i starten, da det tok lang tid før barna ble trygge. Informanten mente derimot at små grupper på to til tre stykker fungerte bedre. For de utrygge stille barna var lekegrupper bra, forklarte informant 3 og sa:

Mindre omgivelser, altså få, mindre barn å forholde seg til. Det er litt mer roligere, kanskje en voksen der så det ikke blir så mye skiftning rundt de da, at det blir litt mer roligere da, så det er noe som fungerer godt spesielt for de utrygge barna (13).

Det kom frem av informant 1 at barnehagen er en del av ”Barn og rom-satsing”, hvor personalet har forsøkt å ommøblere avdelingen. Han forklarte at de har forsøkt å legge opp til en mer stille og ”allright” lek i ene delen, med dukkekrok, sofa, bøker, tegnesaker og spill. I den andre delen av avdelingen foregår den leken det blir mest lyd av, ”herje-leken”, for å skjerme de barna som ikke orker så mye lyd. Informanten mente de hadde en del gå på i forhold til bruk av rommene.

Drøfting

Denne drøftingen fokuserer på hvordan personalet tilrettelegger for de stille barna, med tanke på å støtte barnet til samspill og mestring, å skape trygghet, relasjoner og etablering av vennskap, samt igangsetting av lek for de stille barna.

Vedeler (2007) sier at det å ha god sosial interaksjon med andre, er en forutsetning for å kunne utvikle sitt potensialet fullt ut (s. 11). De stille barna i barnehagen har vansker med å komme inn i et sosialt samspill uten voksenhjelp i starten. De tar lite initiativ eller gir lite respons i samspill med andre. Det kreves at de voksne trigger barna, ved å prøve seg fram og strekke seg litt lengre for hver gang etter som de ser at barnet kan mestre på egen hånd. Det at ene informanten (I1) opplevde at de stille barna blir overkjørt og ikke er trygg nok på seg selv til å komme med egne ønsker og innspill i leken, kan vise seg i det Barsøe (2010) sier om selvhevdelse. Barnet har ikke evne til å ta vare på egne interesser eller sette grenser slik at andre ikke trækker over de (s. 175, 178). De stille barna i barnehagen dilter etter de andre barna i leken, og lar seg styre og gjør det de får beskjed om. Barna kan ha ferdigheter i å mestre de sosiale aktivitetene som foregår, men ikke når frem eller gjør seg forstått i samspillet. For å hevde de stille barna i barnegruppen, vil det å anerkjenne og ta barnas innspill på alvor være med å bygge opp selvfølelsen til barna, som ene informanten (I1) forklarte. De voksne må ha evne til å ivareta de innspillene og initiativer som barnet kommer med, som også Hoven (2007, s. 236-237) sier. Det kan påvirke barnas tro på egen mestring, som Barsøe (2010, s. 41-42) påpeker, slik at de ser på seg selv som en aktiv deltaker i samspillet.

En av informantene (I2) sa at barnets mestringsfølelse kan utvikles gjennom at personalet gir mye ros og bekreftelse når barnet viser fremskritt. Drugli (2008) påpekte også at ros og anerkjennelse er viktige forsterkere for atferden hos barna (s. 91), og informanten (I2) mente at de stille barna trenger å bli gitt mye ros til å begynne med. Som Drugli (2008) sier videre, kan de stille barna i mange tilfeller ikke ha fått mye positiv bekreftelse av voksne, hvor de trenger å bli sett, få ros og anerkjennelse (s. 94). De stille barna i barnehagen kan etter hvert som de opplever å mestre situasjoner, vise seg frem i barnegruppen, som kan innebære at barnet føler å bli sett og anerkjent. Den ene informanten (I3) forklarte hvor gøy det er å se at barna blomstrer jo tryggere de blir, da spesielt i samlingsstunder hvor de ofte låser seg. Den sosiale oppmuntringen som barna får gjennom ros og bekreftelse, kan gi positiv virkning for de stille barna. Slik Rye (2011) forklarer, vil barnets positive selvfølelse ha betydning for

kvaliteten på tilknytningen og kommunikasjonen. Barnets atferd påvirkes av omgivelsene rundt, hvor den optimale utviklingen skjer når det er overenstemmelse mellom de mulighetene og forventningene miljøet gir og individets egne forutsetninger (s. 48-50). Det dreier seg om at de voksne i barnehagen må gi barna tid til å finne seg til rette, da noen barn vil trenge lengre tid enn andre.

Personalet i barnehagen arbeider etter trygghets sirkelen ”Circle of Security”, som omhandler å skape trygg og god tilknytning (Brandtzæg et.al., 2013, s. 18). Personalet blir som den trygge basen som hjelper barnet i gang, hvor Broberg et.al (2015) sier at de voksnes nærvær vil være sentralt i form av å opptre som en trygg base, i forhold til frileken (s. 182). Begrepet ”trygg base” som Mary Ainsworth tok i bruk, beskriver to aspekter ved de voksnes omsorgsevne (Broberg et al., 2014, s. 36), ved å være den trygge havn og den trygge basen (Brandtzæg, et.al., 2013, s. 18-19). For å illustrere den trygge havn, fortalte en av informantene (I2) at et stille barn benyttet en bamse som en trygghetsfaktor. Dersom barnet følte seg trygg nok, ville barnet legge den fra seg, men dersom barnet følte utrygghet, ville barnet hente frem bamsen igjen. Informantene mente at personalet kan se på enkelte barn hvem som trenger mye støtte og hvem som finner seg fort til rette. Likevel må de voksne alltid sørge for å holde et øye med de stille barna i øyekroken slik at barna skal føle trygghet og vite at de voksne er til stede. Personalet i barnehagen blir som en støtte og forsterker i barnas lek og samspill, og kan åpne for barnas muligheter for læring, som Linden (1989, s. 7-8) forklarer. Som informantene presiserte, trenger barna forutsigbarhet i hverdagen. De voksne må være føre var for å skape trygghet for barna, hvor personalet blant annet må si i fra til barnet dersom de går for å gjøre noe annet, slik at barnet vet hva de skal forholde seg til. For de stille barna i barnehagen, er personalet nære barna i starten, og gradvis trekker seg unna samtidig som de følger med ved å kike over skuldrene, og forsøker å lese barnets signaler på om de mestrer eller trenger hjelp. Enkelte barn trenger en hjelpende hånd eller ekstra støtte (Barsøe, 2010, s. 100). Det fungerer godt når personalet setter i gang en aktivitet eller lek med to til tre barn, for å deretter trekke seg unna når barna har kommet inn i leken. Det vil i enkelte tilfeller være nødvendig å ”pushe” de stille barna, og gi utfordringer slik at de mestrer ting på egen hånd. Dette har med å finne barnets utviklingssone, forklarte ene informanten (I1), som handler om prosessene mellom barnets evne til å utføre en handling på egen hånd og med veiledning fra en mer kompetent annen (Kvelling, 2010, s. 52). For de stille barna var det midlertid vanskelig å skille mellom grensen på hvor hardt de kunne presse og motivere barna til å være selvstendig, eller å vite når barnet trenger en hånd eller ikke. De

voksne må ikke presse barnet for fort ut av komfortsonene, men finne en måte å gi utfordringer i takt med deres trygghet. Som Wood, Bruner & Ross (1976) beskriver, blir det en oppgave for personalet i barnehagen å opprettholde barnets interesser for de oppgavene eller aktivitetene som gjennomføre, hvor det kreves å tilpasse de ulike utfordringene til barnets nivå (s. 98).

Bae (1992, i Bae 2009) mener relasjonen mellom voksne og barn kan sees på som en bærebjelke i det pedagogiske arbeidet i barnehagen (s. 21). En av informantene (I1) fortalte at det lå utfordringer i tid og ressurser til personalet i hverdagen. Personalet prøver å være bevisste på å bruke tid til å skape gode relasjoner til de mer selvgående barna som krever lite oppmerksomhet, hvor avdelingen blant annet har en ekstra person i tillegg til grunnbemanning, altså ”styrkning”, som kommer inn for de barna som trenger litt ekstra støtte i hverdagen. Som informanten (I1) fortalte, var det ikke like enkelte å få en god relasjon til de stille barna som krever lite, da det ofte oppstår konflikter et annet sted som fører til at mye godt samspill og lek må avbrytes, noe som opplevdes som provoserende. Styrkningspersonen som kommer inn bidrar til at de stille barna likevel får den hjelpen, støtten og oppmerksomheten de trenger, selv når det blir ”brannslukking” andre steder, som informanten (I1) forklarte. Det å ha god voksentetthet i barnehagen, blir tydelig viktig for å bidra til de stille barnas trygghet og trivsel i hverdagen. Sælen (2016) mener voksentetthet er en faktor for barns sunne emosjonelle og sosiale utvikling, hvor faktorer som tid og rammebetingelser kan gjøre dette krevende (s. 21). En av informantene (I1) følte seg relativt trygg på at alle barna har en god og trygg tilknytning og relasjon til minst én voksenperson, og mente personalets stabilitet kan ha smittet over på tryggheten og relasjonen som foreligger mellom barn og voksen. I følge Brandtzæg (2013), er det å ha minst én trygg voksen eller en kontaktperson noe som bidrar til barnets trivsel og forutsigbarhet (s. 100-101). Enkelte barn kan tiltrekke seg mot én bestemt voksen (ibid., s. 100-101), hvor ene informanten (I2) fortalte at det var et barn som stadig henvendte seg til informanten. Hvordan barnet og informanten tilnærmet seg hverandre på, uttrykkes i den gode relasjonen som ble etablert. Dette kan tyde på at barnet etablerte en trygg tilknytning ved å oppleve at den voksen var tilgjengelig og responderte på barnet (Størksen & Thorsen, 2011, s. 44-45).

Vedeler (2007, s. 119) nevner at ulike typer lek kan by på sosiale utfordringer hos barna, hvor også Bae (2012, i Hvidsten, 2014, s. 121) mener at lek sett i et relasjonelt perspektiv vil være krevende for mange barn. De stille barna er ofte passive og utydelige på hva de ønsker å

gjøre, som fører til at de trenger de voksnes forslag til ulike aktiviteter, og er avhengig av mye voksenstøtte i leken. Det kreves da at de voksne benytter den profesjonelle kunnskapen de har for barna i praksis, for å stimulere barns utvikling, lek og læring på ulike måter (Broberg, et.al., 2014, s. 24-25). De stille og utrygge barna i barnehagen mestrer ikke å igangsette leken på egen hånd, hvor personalet derav må snakke for og spørre for barnet om det kan få delta i leken med andre barn. Det at personalet hjelper barnet i gang, med å veilede barnet i hvordan få innpass i leken og hjelper barnet til å sette ord på og uttrykke egne behov og følelser, kan være en måte å synliggjøre og anerkjenne barnet på, slik Killén (2012, s. 128) sier. Flaten (2015) mener sosialt engstelige barn kan ha vansker med å gå bort til andre og be om å få være med i leken (s. 101), og som Ruud (2010) sier, kan barn som ikke får innpass i lek, bli ignorert eller utestengt fra leken (s. 48). Slik ene informanten (I1) sa, skjer barnets største læring i frileken, hvor det blir viktig for personalet å sørge for at alle barna blir en aktiv del av lekfellesskapet. Dersom de stille barna ikke tør å delta i aktiviteter, kan det føre til en sosial tilbaketrekking (Rubin et.al., 2009, i Kvvello, 2010, s. 84). Den ene informanten (I2) mente at det ble viktig å finne og ta tak i hvilke interesser barnet har, hvor det å observere og kartlegge barns lekekompetanse blir viktig med tanke på barnets leke- og lærelyst (Aasebø & Melhuus, 2005, Askland & Sataøen, 2010, Lillemyr, 2011, i Hvidsten, 2014, s. 121). Som Hoven (2007) sier, har barn til felles lysten til å leke (s. 222). En av informanten (I3) fortalte at dersom barna gir uttrykk for at de ikke vil leke, bør det ringe noen bjeller hos de voksne. Det tyder på at personalet er bevisste betydningen av barns lek som utgangspunkt for læring og sosial kompetanse.

Leken hos de stille jentene ble karakterisert som ”typisk jentelek” av ene informanten (I1), derav aktiviteter som krever lite oppfølging av de voksne. Dette kan sees opp mot det Tetzchner (2001, s. 577-578) beskriver om kjønntypisk atferd, da gutter og jenter har ulike preferanser innenfor lek og aktiviteter. Informantene forklarte at de stille trygge barna liker å ha det mer rolig rundt seg, og leker ofte med få barn av gangen. Personalet har forsøkt å ommøblere avdelingen med tanke på den mer ”herjeleken” og den mer ”stille og allright” leken, for å skjerme de barna som ikke orker mye lyd rundt seg. Det er en måte å skape rom for barnas lek på, ved at barna får holde på den type aktivitet de ønsker, hvor de mer aktive barna får utløp for sitt høyere aktivitetsnivå enn de mer stillere barna. Slik rammeplan for barnehagen formidler, gir det fysiske miljøets utforming viktige rammebetingelser for barns trivsel, opplevelser og læring, hvor god organisering kan skape grunnlag for barns lek (Kunnskapsdepartementet, 2011b, s. 22).

Det er viktig å legge til rette for gode barn-barn-interaksjoner og sikre at alle barn deltar i ulike aktiviteter i barnehagen (Vedeler, 2007, s. 120). Som et tiltak for å fremme barns lekekompetanse og utvikle vennsksrelasjoner, har personalet utviklet lekegrupper. Disse lekegruppene tar utgangspunkt i matbordene der barn og voksne har faste sitteplasser, hvor det ligger en baktanke om hvem som vil ha behov for hverandre. Som Vedeler (2007) sier, kan det være nødvendig at det er de voksne som styrer sammensetningen av lekegruppene, noe som krever at de voksne har observert barns sosiale interaksjoner i forhold til hvem som fungerer godt sammen (s. 123). I noen tilfeller vil barna selv velge hvem de ønsker å leke sammen med, hvor ene informantene (I1) fortalte at dersom barna har organisert egne lekegrupper på egen hånd, er det ikke nødvendig å skulle bryte opp. Små lekegrupper fungerte godt, enten to til tre barn, eller fire til fem barn, for de stille barna da det blir mindre og roligere omgivelser, og mindre barn å forholde seg til. Det fordrer at personalet setter av nok tid til slike lekegrupper, hvor også ulik lekmateriell er tilgjengelig og at barna har områder å leke på, jamfør det Vedeler (2007, s. 120) sier.

Lamer (1997) mener gode vennsksrelasjoner er utviklingsmessige forløpere for god tilpasning senere i livet (s. 27). Det å ha en god venn å være trygg på er helt avgjørende, mente en av informantene (I1), og sa det var de voksnes ansvar å sørge for at barna utvikler vennskap i barnehagen. Lund (2012) sier også at de voksne spiller en rolle for hvordan vennskap utvikles, hvor det er viktig å legge til rette for sosiale mestringssituasjoner, spesielt for de sårbare barna som strever med det sosiale samspillet uten voksenstøtte (s. 71). Noen barn trenger mye voksenstøtte til å få gode samspillserfaringer, hvor det blir viktig at personalet er kreative til å skape aktiviteter for at barna skal være i samspill med hverandre og skape felles gode erfaringer, slik informantene (I1) forklarte. For de stille barna i barnehagen kan det være vanskelig å tilegne seg venner, noe som Flaten (2015) påpeker kan innebære liten grad av trygghet i relasjoner til andre. Noen barn trenger mye støtte til å bli trygge i barnegruppen (s. 119). Vennskapsetablering kunne hindres for de stille barna ved manglende felles interesser og personlighet. De stille barna kunne virke lite interessante og kjedelige å være sammen med for andre, mente informantene, hvor de andre barna gir opp når de gir lite av seg selv. Dette kan føre til at barnet får manglende erfaringer og rutiner i samspillet. En viktig del av barnets utvikling av sosiale ferdigheter, er samværet med andre barn (Flaten, 2015, s. 120). Personalet har en viktig rolle for etablering av vennskap, og det handler om å gi barna en inngangsport for å komme i kontakt med andre, derav gjennom lek og lekegrupper.

Den ene informanten (I3) påpekte at samarbeid med foreldrene er et viktig tiltak for å støtte barna. Meld. St. 41 (2008-2009) understreker at for barnets utvikling, trivsel og læring er det viktig med et godt og tillitsfullt samarbeid mellom hjemmet og barnehagen. Det omhandler å ha en jevnlig og god informasjonsflyt, da det er en daglige dialogen som bidrar til å skape god kvalitet (Kunnskapsdepartementet, 2009a, s. 36-37). Dialog og kommunikasjon med foreldrene er nødvendig i forhold til de stille barnas trivsel i barnehagen. Personalet har gjennom foreldresamtaler oppmuntret til å invitere med hverandre hjem, da erfaringer barn gjør seg på fritiden kan bidra til å styrke de stille barnas vennskapsforhold og trivsel i barnehagehverdagen. Å ha venner i barnehagen og samtidig kunne oppsøke venner på fritiden, ser ut til å ha betydning for barnets trygghet og tilknytning. Foreldre kan oppleve at det er vanskelig å støtte det innadvendte og nervøse barnet, mente en av informantene (I3), da de ikke ser årsakene til barnets atferd eller ved at de gjerne vil beskytte de i stedet for å ”pushe” de. Det kan føre til at barnet ikke får rom til å utfordres eller til å bli tryggere i ulike situasjoner. Som Lund (2004) sier, er det nødvendig å være raus og åpen nok til å kunne be hverandre om råd (s. 119). Det fordres et tillitsfullt samarbeid.

5. Oppsummering og avsluttende refleksjoner

5.1 Oppsummering

Gjennom denne studien har jeg forsøkt å besvare følgende problemstilling:

Hvordan møtes de stille barna av personalet i barnehagen?

Mine funn i denne studien resulterte i to hovedkategorier. Den første kategorien ble rettet mot *personalets kjennskap til stille barn*, hvor det ble undersøkt hvilken forståelse personalet har av de stille barna, hvordan personalet opplever at den stille atferden kommer til uttrykk, og hvordan personalet forholder seg til de stille barna i barnehagen. Den andre kategorien dreier seg om *personalets tilrettelegging for stille barn*, hvor personalets møte med de stille barna viser seg gjennom å trygge, støtte og utfordre de stille barna til mestring, samspill, lek og relasjoner. Mine funn forteller at personalet har mye kunnskap om fenomenet ”stille barn”, og hvordan de på best måte kan legge til rette for og støtte de stille barna i barnehagehverdagen. De assosiasjonene informantene hadde om de stille barna, som usynlige, lite krevende, passive, tilbaketrukket, engstelig og lite selvhevdende, kan knyttes opp til ulike perspektiver på stille atferd slik som innagerende atferd, innadvendthet og sjenanse. Det ble trukket frem at de stille barna ble sett på som trygge og utrygge barn, hvor de trygge stille barna har en mer naturlig tilbaketrukket atferd, mens de utrygge stille barna trekker seg tilbake i ulike situasjoner. Det hevdes at de stille barna trenger mer tid enn andre til å bli trygge, hvor de bruker mye tid på å observere. Den stille atferden viser seg i ulike situasjoner, hvor ankomst ble trukket frem som en vanskelig situasjoner for enkelte barn. Det blir dermed nødvendig å ha gode rutiner og tydelige forventninger for levering og henting, for å hjelpe barnet i gang. Personalet forsøker å alltid ha en voksen tilgjengelig i garderoben.

Personalet har en viktig betydning for de stille barna gjennom hele barnehagehverdagen. De stille barna trenger tilstedeværende voksne som skaper trygghet og har evne til å lese barnets signaler, både kroppslig og kommunikativt. Anerkjennelse står frem som et sentralt begrep i min studie. For de voksne er det nødvendig å anerkjenne, gi bekreftelse og ros for at de stille barna skal oppleve mestring, og for å styrke barnas selvhevdelse og selvfølelse. De voksne veileder barnet i hvordan de kan få innpass i lek, og hjelper barnet til å sette ord på og uttrykke egne behov og følelser, ved å blant annet snakke for barnet og spør for barnet om deltakelse i lek. Dette er en måte å synliggjøre og anerkjenne de stille barna på. Det er viktig at de voksne er tett på, men tar seg forsiktig frem og er sensitive. Det ble påpekt at møtet med de stille barna kunne oppleves som utfordrende eller frustrerende, med tanke på at de stille

barna viser lite glede og initiativ, og har manglende blikk-kontakt. Det kan prege tålmodigheten til de voksne, i forhold til å ta seg tid til å tolke barnets atferdsuttrykk. Det ble påpekt at personalet mente det lå utfordringer i tid og ressurser i hverdagen, og de ønsker mer tid til refleksjon, vurdering og deling av erfaringer og tanker rundt arbeidet de gjør. De stille barna i barnehagen ser ut til å få mindre og samtidig krever mindre oppmerksomhet av de voksne, og er noe som blir diskutert i personalgruppen. Det fordrer at de voksne synliggjør barnet og samtidig evner å forstå barnets ulike uttrykk. For at personalet skal bli bedre til å observere og sette inn tiltak i hverdagen, deltar de på ulike prosjekter. Det blir tydelig at personalet er bevisst egen rolle i møte med de stille barna.

Det kom tydelig frem at personalet er opptatt av å skape gode relasjoner til alle barn. Personalgruppen har en ”styrkningsperson”, en ressurs, som bidrar til å gi ekstra støtte og oppmerksomhet til de stille barna i hverdagen. God voksentetthet i barnehagen blir tydelig viktig for å bidra til de stille barnas trygghet og trivsel i hverdagen. Forutsigbarhet kom frem som noe barna trenger i hverdagen, hvor de voksne må være ”føre var”. Det viser seg at de stille barna har behov for å lades gjennom kontakt og nærhet eller å hvile i en trygg base. Dette kan være i et fang eller å ha en voksenhånd å holde i. Personalet arbeider etter trygghetssirkelen ”Circle of Security”, hvor personalet blir den trygge basen som hjelper barnet i gang, samt en støtte og forsterker i barnas lek og samspill. Personalet må sørge for å holde et ekstra øye med barna. Det lå utfordringer i å finne barnets utviklingssone, ved å vite når de stille barna burde presses og motiveres til å være selvstendig, og når de trengte en hjelpende hånd eller ikke. Personalet mente det var viktig å gi utfordringer i tak med barnets trygghet slik at barnet ikke presses for fort ut av komfortsonen. Dette kan sees i sammenheng med nærmeste utviklingssone og støttende stillas.

Det ble påpekt at de stille barna i barnehagen har vansker med å inngå i et sosialt samspill med andre uten hjelp fra de voksne, da barna oppleves som passive og utydelige. Som personalet fortalte, skjer barnets største læring i frileken. Dermed blir det viktig at personalet sørger for at alle barn blir en aktiv del av lekfellesskapet. Personalet har etablert lekegrupper som et tiltak for å fremme barns lekekompetanse, utvikle vennsapsrelasjoner og for å skape felles gode erfaringer. Små grupper, slik som to til tre eller fire til fem barn, fungerte godt for de stille barna med tanke på mindre og roligere omgivelser, og færre barn å forholde seg til. Det kreves å sette av nok tid til lekegrupper. Slike lekegrupper gir en inngang til å komme i kontakt med andre, og det å ha en god venn å være trygg på kom frem som helt avgjørende.

Her blir det de voksnes ansvar å sørge for at barna utvikler vennskap i barnehagen, ved å tilrettelegge for sosiale mestringssituasjoner. De voksne skaper rom for barnas lek ved å ommøblere avdelingen med tanke på den mer ”herje-leken” og den mer ”stille og allright” leken. På den måten blir barna skjermet for støy. Samarbeid med foreldre ble påpekt som et viktig tiltak for å støtte de stille barna, hvor dialog og kommunikasjon er nødvendig i forhold til å styrke barns trivsel i barnehagen.

5.2 Avsluttende refleksjoner

Denne forskningsprosessen har vært krevende og lærerik, og jeg sitter igjen med økt kunnskap og innsikt i et interessant tema jeg mener er viktig å belyse. I tillegg til faglig kunnskap, har jeg fått mange erfaringer fra å ha gjennomført denne masteroppgave. Det var til dels krevende å velge ut hvilken litteratur som skulle forme det teoretiske rammeverket, med tanke på relevans og tydeliggjøring av tema og problemstilling. Jeg hadde en relativt åpen tilnærming til mine informanter, og intervjuguiden ble omfattende og vid. Dette medførte et omfattende analysearbeid. Selve utvalget i denne studien er lite, og gir dermed begrensninger i forhold til overførbareheten. Likevel har jeg i løpet av prosessen begrunnet mine valg underveis og vært transparent i forskningen, noe som gjør at denne studien kan være gjenkjennbar for andre lesere. Jeg håper denne studien kan være nyttig og relevant i andre sammenhenger, og at studien har bidratt til en større innsikt i og økt oppmerksomhet mot de stille barna i barnehagen, som var formålet med min studie.

Som nevnt innledningsvis, ble det nylig publisert en avhandling av Anne-Lise Sæteren kalt ”Dealing with children with withdrawn behavior” (2016). Sæteren (2016) utviklet et begrep kalt ”interaction sensitivity”, og kan være relevant i denne sammenhengen. Slik jeg tolker begrepet, innebærer det å være en sensitiv og omsorgsfull voksen i interaksjon eller samhandling med andre, og som i denne studien kan relateres til de stille barna. Begrepet anerkjennelse fremheves som betydningsfullt i denne oppgaven, og kan knyttes opp til Sæteren sitt begrep. Som nevnt tidligere har personalet i barnehagen en viktig rolle i møte med de stille barna gjennom hele barnehagehverdagen. Funnene påpekte viktigheten av å ha tilstedeværende og sensitive voksne som er tett på. Det er voksne som ser og leser de stille barnas signaler, og tilrettelegger på best mulig måte. Personalet var opptatte av å gi barna ros og bekreftelse, for å styrke de stille barnas selvhevdelse og mestringsopplevelse. Det dreier seg om de voksnes refleksjon over egen væremåte overfor de stille barna, og å være i stand til å ta barn på alvor. Det kreves bevissthet av de voksne, som forstår barnets atferdsuttrykk.

I en eventuell videre forskning innenfor samme tema, er det mange ulike vinklinger man kan ta tak i. Det hadde vært interessant å sett nærmere på blant annet innagerende atferd i skolesammenheng og krav om muntlig aktivitet og tatt utgangspunkt i barns/elevens perspektiv. Som nevnt i delkapittel 2.1.1 *Forekomst*, viser forskning at andelen av jenter med innagerende atferd øker fra 12-årsalderen. Dermed hadde det vært en mulighet å sett videre på kjønnsperspektivet og praksis blant personalet i barnehagen/skolen. Er det noen forskjell i hvordan personalet forholder seg til de stille jentene i forhold til de stille guttene?

Referanseliste

- Bae, B. (2009). *Utvikling av barnehagepersonalets relasjonelle praksis – samarbeid mellom teori og praksis*. Tidsskriftet FoU i praksis, 3(1), 21-36.
- Bae, B. (2014). *Å se barn som subjekt*. Sist oppdatert 26.11.2014. Lastet ned: 03.06.16. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/tema/familie-og-barn/barnehager/artikler/a-se-barn-som-subjekt---noen-konsekvens/id440489/>
- Barsøe, L. (2010). *Ville og stille barn i barnehagen. Veier ut av låste atferdsmønstre*. Oslo: Kommuneforlaget AS
- Befring, E. og Duesund, L. (2012). Relasjonsvansker. Psykososial problematferd. I Befring, E. og Tangen, R. (red.). *Spesialpedagogikk*. Oslo: Cappelen
- Broberg, M., Hagström, B., & Broberg, A. (2014). *Tilknytning i barnehagen. Hva betyr trygghet for lek og læring?* Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Dalen, M. (2011). *Intervju som forskningsmetode – en kvalitativ tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget AS
- Drugli, M.B. (2008). *Barn som vekker bekymring*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag
- Flaten, K. (2015). *Barn med sosial angst og sjenanse*. Oslo: Kommuneforlaget AS
- Hoven, G. (2007). Lek for alle barn? I Sjøvik, P. (red.). (2007). *En barnehage for alle. Spesialpedagogikk i førskolelærerutdanningen*. (2.utgave). Oslo: Universitetsforlaget
- Hvidsten, B.I.B. (red.) (2014). *Spesialpedagogikk i barnehagen*. Bergen: Fagbokforlaget
- Johannessen, A. Tufte, P.A., & Christoffersen, L. (2010). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt Forlag
- Killén, K. (2012). *Forebyggende arbeid i barnehagen. Samspill og tilknytning*. Oslo: Kommuneforlaget AS
- Kleven, T. (2014). Forskning og forskningsresultater. I Kleven, T.A. (red.), Hjordemaal, F. & Tveit, K. (2014). *Innføring i pedagogisk forskningsmetode. En hjelp til kritisk tolkning og vurdering*. Bergen: Fagbokforlaget
- Kunnskapsdepartementet. (2009a). *Kvalitet i barnehagen*. (Meld. St. 41. (2008-2009)). Lastet ned 27.05.16. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/contentassets/78fde92c225840f68bce2ac2715b3def/no/pdfs/stm200820090041000dddpdfs.pdf>
- Kunnskapsdepartementet. (2009b). *Rett til læring*. (Norges offentlige utredninger (NOU) 2009:18). Lastet ned: 29.02.2016. Hentet fra: https://www.regjeringen.no/contentassets/4797c40751334fb2b06592a22925c487/nou_2009_18_rett_til_laering.pdf

- Kunnskapsdepartementet. (2011a). *Læring og fellesskap. Tidlig innsats og gode læringsmiljøer for barn, unge og voksne med særlige behov*. (Meld. St. 18. (2010-2011)). Lastet ned 02.03.2016. Hentet fra:
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld-st-18-20102011/id639487/>
- Kunnskapsdepartementet. (2011b). *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. Oslo: Kunnskapsdepartementet
- Kunnskapsdepartementet. (2013). *Framtidens barnehage*. (Meld. St. 24. (2012-2013)). Lastet ned 29.02.2016. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld-st-24-20122013/id720200/>
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2010). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Kvello, Ø. (2010). *Barn i risiko. Skadelige omsorgssituasjoner*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Lamer, K. (1997). *Du og jeg og i to! Om å fremme sosial kompetanse. Teoriboka*. Oslo: Universitetsforlaget AS
- Linden, N. (1989). *Stillaser om barns læring*. Nordås: Caspar Forlag og Kursvirksomhet AS
- Lund, I. (2004). *Hun sitter jo bare der! Om innagerende atferd hos barn og unge*. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS
- Lund, I. (2011). *Om å lytte til de stille stemmene. Innagerende atferd som et atferdsproblem i skolen*. Tidsskriftet Specialpædagogik, (3), 29-36. Lastet ned: 01.06.16. Hentet fra: <http://tidsskriftetspecialpaedagogik.dk/shop/om-a-lytte-til-de-stille-stemmene.html>
- Lund, I. (2012). *Det stille atferdsproblemet. Innagerende atferd i barnehage og skole*. Fagbokforlaget
- Midthassel, U.V., Bru, E., Ertesvåg, S.K. & Roland, E. (2011). Sårbare barn i barnehage og skole. I Midthassel, U.V., Bru, E., Ertesvåg, S.K. & Roland, E. (red). (2011). *Sosiale og emosjonelle vansker. Barnehagens og skolens møte med sårbare barn og unge*. Oslo: Universitetsforlaget AS
- Moen, T. & Karlsdóttir, R. (2011). *Sentrale aspekter ved kvalitativ forskning*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag
- Nilssen, V. (2012). *Analyse i kvalitative studier. Den skrivende forskeren*. Oslo: Universitetsforlaget
- Postholm, M.B. (2010). *Kvalitativ metode. En innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier*. (2. Utgave). Oslo: Universitetsforlaget AS

- Repstad, P. (2007). *Mellom nærhet og distanse. Kvalitative metoder i samfunnsfag*. Oslo: Universitetsforlaget
- Rye, H. (2011). *Tidlig hjelp til bedre samspill*. Oslo: Gyldendal Akademisk (2.utgave)
- Statistisk sentralbyrå. (2015). *Barnehager, 2014, endelige tall*. Lastet ned 26.02.16. Hentet fra: <https://www.ssb.no/utdanning/statistikker/barnehager>
- Størksen, I. & Thorsen, A.A. (2011). Barnehagens møte med barn som er utsatt for sosiale belastninger. I Midthassel, U.V., Bru, E., Ertesvåg, S.K. & Roland, E. (red). (2011). *Sosiale og emosjonelle vansker. Barnehagens og skolens møte med sårbare barn og unge*. Oslo: Universitetsforlaget AS
- Sælen, N. (2016). *Atferdsvansker kan forebygges*. I Spesialpedagogikk 02/2016 (s. 17-21). Oslo: Utdanningsforbundet
- Sæteren, A-L. (2016). *Dealing with children with withdrawn behavior: A narrative study of one teacher's dealings with a child with withdrawn behavior in ordinary classroom activities*. PhD-avhandling, Institutt for pedagogikk og livslang læring. Trondheim: NTNU
- Tetzchner, S.v. (2001). *Utviklingspsykologi: barne- og ungdomsalderen*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Tjora, A. (2012). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Oslo: Gyldendal Norsk forlag AS
- Wood, D. Bruner, J. & Ross, G. (1976). *The role of tutoring in problem solving*. Journal of Child Psychology and Child Psychiatry, 17, 89–100.

Vedlegg

Vedlegg 1: Godkjenning fra NSD

Vedlegg 2: Informasjonsskriv og samtykkeskjema til barnehagen

Vedlegg 3: Informasjonsskriv og samtykkeskjema til foreldre/foresatte

Vedlegg 4: Intervjuguide

Vedlegg 1: Godkjenning av NSD

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfages gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Heidun Oldervik
Pedagogisk institutt NTNU

7491 TRONDHEIM

Vår dato: 02.02.2016

Vår ref: 46287 / 3 / MSS

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 22.12.2015. Meldingen gjelder prosjektet:

<i>46287</i>	<i>De stille barna i barnehagen</i>
<i>Behandlingsansvarlig</i>	<i>NTNU, ved institusjonens øverste leder</i>
<i>Daglig ansvarlig</i>	<i>Heidun Oldervik</i>
<i>Student</i>	<i>Ingvild Larsen Sæther</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 10.07.2016, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Katrine Utaaker Segadal

Marie Strand Schildmann

Kontaktperson: Marie Strand Schildmann tlf: 55 58 31 52

Vedlegg: Prosjektvurdering

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Avdelingskontorer / District Offices:
OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyre.svarval@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@svt.uio.no

Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 46287

Formålet med studien er å få større innsikt i og rette oppmerksomhet mot de stille barna i barnehagen, og når stillheten er et uttrykk for at barn kan ha det vanskelig. Fokuset blir rettet mot personalet, og hvordan personalet støtter barnet i utvikling og mestring av sosiale relasjoner og sosial kompetanse.

Utvalget består av ansatte i barnehager og barn i barnehagene. Data skal innhentes gjennom observasjon av ansatte og barnehagebarn, med spesiell fokus på den ansatte. Det gjøres skriftlige notater underveis. Det skal ikke registreres noen personidentifiserende opplysninger om barna i barnehagen.

Både ansatte/førskolelærere/pedagoger og foreldre informeres skriftlig og muntlig om prosjektet og samtykker til deltakelse. Informasjonsskrivet til de ansatte er godt utformet, men det kan med fordel påføres at det ikke skal innhentes opplysninger om identifiserbare barn.

Da det ikke skal registreres opplysninger om barna, må informasjonsskrivet til foreldrene revideres. Slik det nå er formulert går det frem at det skal registreres personopplysninger om barna. Vi anbefaler f. eks. følgende formulering: "Det skal ikke registreres noen personopplysninger om ditt barn i forbindelse med observasjonen. Ansatte som deltar i intervjuer vil ikke gi opplysninger om enkeltbarn og vil utelukkende bes om å uttale seg om egne erfaringer og gi generelle beskrivelser fra barnehagen".

Reviderte informasjonsskriv skal sendes til personvernombudet@nsd.no før utvalget kontaktes.

Merk at når barn skal delta aktivt, er deltagelsen alltid frivillig for barnet, selv om de foresatte samtykker.

Personvernombudet legger til grunn at forsker etterfølger NTNU sine interne rutiner for datasikkerhet. Dersom personopplysninger skal lagres på privat pc, bør opplysningene krypteres tilstrekkelig.

Forventet prosjektslutt er 10.07.2016. Ifølge prosjektmeldingen skal innsamlede opplysninger da anonymiseres. Anonymisering innebærer å bearbeide datamaterialet slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes. Det gjøres ved å:

- slette direkte personopplysninger (som navn/koblingsnøkkel)
- slette/omskrive indirekte personopplysninger (identifiserende sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som f.eks. navn på barnehage, bosted/arbeidssted, alder og kjønn)
- slette digitale lydopptak

Vedlegg 2: Informasjonsskriv og samtykkeskjema til barnehagen

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjekt

Til barnehagen

Bakgrunn og formål

Mitt navn er Ingvild Larsen Sæther og er utdannet førskolelærer fra Dronning Mauds Minne Høgskole. Nå er jeg mastergradsstudent i pedagogikk, studieretning spesialpedagogikk, ved pedagogisk institutt ved NTNU i samarbeid med Dronning Mauds Minne Høgskole. Jeg holder nå på med den avsluttende masteroppgaven, hvor jeg i den forbindelse ønsker å undersøke mitt valgte tema: ”De stille barna i barnehagen”. Formålet med studien er å få større innsikt i og rette oppmerksomhet mot de stille barna, og når stillheten er et uttrykk for at barn kan ha det vanskelig eller noe er vanskelig å formidle. Fokuset blir rettet mot personalet, og hvordan personalet støtter barnet i utvikling og mestring av sosial kompetanse og relasjoner, og lek og samspill. Problemstillingen min er: *”Hvordan arbeider personalet i barnehagen med å fremme sosial kompetanse med tanke på de stille barna?”*. Jeg vil også å finne ut av hvilke samværsmonstre de stille barna inngår i med alle øvrige i barnehagen. Studien er kvalitativ, hvor jeg ønsker å benytte meg av både intervju og observasjon.

Med denne studien vil jeg gå i dybden av temaet hvor jeg gjennom intervju får innsikt i forskningsdeltakernes erfaringer, refleksjoner og opplevelser. Jeg ønsker å intervju et utvalg på 3-4 førskolelærere, pedagogiske ledere og/eller spesialpedagoger. Utvalget trekkes strategisk ved at deltakerne velges ut fra egenskaper eller kvalifikasjoner i forhold til problemstillingen, som vil si at de er utdannet førskolelærere eller spesialpedagoger. Fremgangsmåten for utvalget er basert på hvem som er tilgjengelig. Forskningsdeltakerne bør også ha erfaring med ”de stille barna” i barnehagen. I tillegg kan jeg gjennom observasjon få et større innblikk i barnehagehverdagen og forholdene i og rundt barna. Jeg blir en ikke-deltakende observatør hvor fokuset blir å observere personalet i en barnehage og deres samspill med barna og barnegruppen gjennom hverdagslige aktiviteter. Det er ønskelig å oppholde meg deler av dagen i barnehagen i en ukes-periode, dvs. fem dager. Det innhentes samtykke fra foreldre/foresatte før jeg gjennomfører observasjoner.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Å delta innebærer for personalet å bli intervjuet av meg, hvor jeg ønsker å høre om de ansattes erfaringer, opplevelser, tanker og refleksjoner omkring temaet. Varighet på intervjuene vil være satt av til rundt 60 minutter. Det er utarbeidet en semi-strukturert intervjuguide hvor spørsmålene knyttes opp mot begreper som stille atferd, sosial kompetanse, relasjoner, lek og samspill, og personalets kompetanse og tidlig innsats. Jeg ønsker å benytte meg av båndopptaker for å få et bedre grunnlag til analysearbeidet, hvor alt av datamateriale blir transkribert. For foreldrene innebærer det at deres barn blir observert av meg som ikke-deltakende observatør i samspill med personalet i barnehagen. Jeg utarbeider er informasjonsskriv til foreldre/foresatte i barnegruppen hvor jeg informerer kort om hensikten med studien og min rolle i dette prosjektet.

Hva skjer med informasjonen om deg?

All informasjon som innhentes behandles konfidensielt, og personopplysninger anonymiseres slik at deltakerne ikke kan bli gjenkjent. Fiktive navn eller ”informant 1” blir brukt i transkripsjon av intervjuet. Alt av datamateriale vil kun være tilgjengelig for meg og veileder. Det skal ikke innhentes opplysninger om identifiserbare barn. Lydopptaket blir slettet fra båndopptakeren og lagret på min datamaskin som er passord-beskyttet. Masterprosjektet planlegges å leveres 01.05.16, og alle innsamlede opplysninger og lydopptak slettes ved prosjektets slutt.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du har rett til å trekke ditt samtykke når som helst uten å oppgi begrunnelse. Deltaking skal ikke oppleves som belastende eller være til skade.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS (NSD).

Jeg takker for din interesse!

Min veileder ved NTNU pedagogisk institutt: Heidun Oldervik

Dersom du har noen spørsmål kan du ta kontakt på:

Mail: ingvisae@stud.ntnu.no eller mobil: 986 28 777

Hilsen Ingvild Larsen Sæther

Samtykke til deltakelse i prosjektet

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

Intervju

Observasjon

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 3: Informasjonsskriv og samtykkeskjema til foreldre/foresatte

Informasjonsskriv i forbindelse med observasjon i barnehagen

Til foreldre/foresatte

Bakgrunn og formål

Mitt navn er Ingvild Larsen Sæther og er utdannet førskolelærer fra Dronning Mauds Minne Høgskole. Nå er jeg mastergradsstudent i pedagogikk, studieretning spesialpedagogikk, ved pedagogisk institutt ved NTNU i samarbeid med Dronning Mauds Minne Høgskole. Jeg holder nå på med den avsluttende masteroppgaven, hvor jeg i den forbindelse ønsker å undersøke mitt valgte tema: "De stille barna i barnehagen". Problemstillingen min er:

"Hvordan arbeider personalet i barnehagen med å fremme sosial kompetanse med tanke på de stille barna?"

Formålet er å få større innsikt i og rette oppmerksomheten mot de stille barna og barn som viser en innadvendt atferd, og når stillheten kan være et uttrykk for at noe kan være vanskelig å formidle. Fokuset i studien blir rettet mot personalet i barnehagen, og hvordan personalet arbeider med å støtte barnet i utvikling og mestring av sosial kompetanse og relasjoner, og støtte barnet i lek og samspill. I tillegg til observasjon vil jeg intervju personalet i barnehagen.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Å delta i studien innebærer at jeg som student kommer inn i barnehagen og observerer personalet i samspill med barna og barnegruppen. Jeg ønsker å finne ut av hvilke samværmønstre de stille barna inngår i med alle øvrige i barnehagen. Gjennom observasjon kan jeg få et større innblikk i barnehagehverdagen og forholdene i og rundt barna. Jeg blir en ikke-deltakende observatør hvor fokuset blir å observere personalet i en barnehage og deres samspill med barna og barnegruppen gjennom hverdagslige aktiviteter. Jeg vil gjøre notater på papir av observasjonene knyttet til hvordan personalet og barna møter hverandre i lek og samspill. Jeg ønsker å oppholde meg deler av dagen i barnehagen i en ukes-periode, dvs. datainnsamlingsperioden vil være på ca. fem dager.

Hva skjer med informasjonen?

Alle opplysninger anonymiseres. Det skal ikke registreres noen personopplysninger om ditt barn i forbindelse med observasjonen. Ansatte som deltar i intervju vil ikke gi opplysninger om enkeltbarn og vil utelukkende bes om å uttale seg om egne erfaringer og gi generelle beskrivelser fra barnehagen. Det er frivillig å delta og foreldre/foresatte kan når som helst trekke tilbake samtykket om at barnet deltar i studien, uten begrunnelse. Jeg unnlater å notere ned observasjoner av de som foreldrene ikke ønsker å la delta. Planlagt innlevering for masteroppgaven er 01.05.16, og alle innsamlede opplysninger slettes ved prosjektets slutt.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS (NSD).

Jeg takker for din interesse! Dersom det er noen spørsmål, ta gjerne kontakt på:

Mail: ingvisae@stud.ntnu.no eller mobil: 986 28 777

Min veileder ved NTNU pedagogisk institutt er Heidun Oldervik.

Med vennlig hilsen,

Ingvild Larsen Sæther

Samtykkeerklæring

Sett kryss

..... Jeg/vi samtykker i at vårt barn kan delta i studien ”de stille barna i barnehagen”.

.....
Sted/dato

.....
Underskrift

Vedlegg 4: Intervjuguide

Innledning

- Presisere tema
- Hensikt med intervjuet
- Informere om anonymitet, samtykkeskjema, mulighet for å trekke seg og lydopptaker

Bakgrunns spørsmål

- Kan du fortelle litt om din faglige bakgrunn og yrkeserfaring?
- Hvor lenge har du arbeidet i barnehage(n)?
- Hvordan er barnehagen strukturert?
 - Antall avdelinger/baser, ansatte, barn etc.
 - Samarbeid mellom avdelingene/basene?
- Hvilken aldersgruppe jobber du med?

Hovedpunkter

- **Stille atferd**
 1. Hva tenker du når du hører ”stille barn”?
 - a. Hvilke assosiasjoner får du?
 - b. Kjennetegn
 2. Når viser barn den stille atferden?
 - a. Overgangssituasjoner, lek, måltid, aktiviteter etc.
 - b. Eksempel på en situasjon eller hendelse du har observert?
 3. Hva mener du kan være årsaken til at noen barn er mer stille enn andre barn?
 - a. Egenskaper ved barnet eller ved miljøet?
 - b. Sjenanse, angst, utrygghet, språk etc.?
 4. Hvilken oppmerksomhet vil du si at du/dere har på de stille barna?
 - a. Noen forskjell fra de mer aktive barna?
 - b. Hva er det som gjør at noen barn eventuelt ikke blir sett i like stor grad/får like mye oppmerksomhet?
 - c. utfordringer?
 5. Overgangen hjem - barnehage kan for noen barn være vanskelig. Hvordan organiserer dere barns ankomst og henting i barnehagen, med tanke på de stille barna?
 - a. Har dere faste rutiner eller rammer rundt overgangene?
- **Lek**
 6. Hvordan vil du beskrive de stille barnas lek i barnehagen?
 7. Tilrettelegges det for deltakelse i lek?
 - a. Hvordan?
 - b. Organisert/frilek?
 - c. Lekegrupper?
 - d. Voksnes deltakelse og støtte? Hvor mye og når?
 8. Opplever du at barnehagens fysiske inne- og utemiljø kan ha betydning for de stille barns atferd?
 - a. Benyttelse av (leke)arealer
 - b. Rammer og regler
 - c. Fysiske vs. rolige aktiviteter
 9. Mener du lek kan være utgangspunkt for læring og sosial kompetanse?

10. På hvilken måte kan lek hindre og fremme vennskap og relasjoner?
- **Samspill**
 11. Hva mener du ligger i begrepet samspill?
 12. Hvordan vil du beskrive det sosiale miljøet i barnehagen/barnegruppen?
 13. Hvordan opplever du at de stille barna deltar i samspill med andre barn?
 - a. utfordringer?
 14. Hvordan opplever du deg selv i møte med/i samspill med de stille barna?
 - a. Hvordan er det viktig å møte de stille barna?
 - b. utfordringer?
 15. På hvilke måter støttes de stille barna til å hevde seg selv?
 - a. Initiativ, lek, kommunikasjon/samtaler
 - **Relasjon**
 16. Hva legger du i en god relasjon (til barna)?
 17. Kan du fortelle hvordan dere jobber for å skape gode relasjoner til barna?
 - a. Voksen – barn, barn – barn
 - b. Vennskap
 - c. utfordringer?
 18. Hvilken betydning har de voksne for de stille barna?
 - a. I hvilke situasjoner?
 - b. Voksnetetthet – trygghet og stabilitet?
 - **Tidlig innsats**
 19. Har dere noen rutiner eller tiltak for å oppdage de stille barna, i så fall hvilke?
 - a. Kartleggingsverktøy, observasjonsmateriell?
 - b. Samarbeid med foreldre?
 - c. Tverrfaglig/tverretatlig samarbeid?
 - d. Magefølelsen

... er det noe du ønsker å tilføye?

Takk for at du tok deg tid til å delta!